

ПОЛЬ ПОЛОВЕЦЬКИЙ



ВЕЛИКА РУІНА

ВЕЛИКА
РУІНА

Ліро-епічна поема

POL POLOVETSKY

THE GREAT RUIN

lyrico-epical poem about the life in Ukraine in
twentieth and thirtieth years of twenty century A.D.

«NASHA BATKIWSCHYNA»
New York 1970

ПОЛЬ ПОЛОВЕЦЬКИЙ

ВЕЛИКА РУЇНА

Ліро-епічна поема

«НАША БАТЬКІВЩИНА»
Нью-Йорк 1970

ПРИСВЯЧУЮ

ПАМ'ЯТІ МІЛЬЙОНІВ СЕЛЯН-ПРОДУЦЕНТІВ
УКРАЇНСЬКОГО ХЛІБА, ЩО В ЖОРСТОКИЙ,
ЗВІРЯЧИЙ СПОСІБ БУЛИ ВІДРВАНІ ВІД
РІДНОГО ҐРУНТУ, В 1930 - 1931 РОКАХ, І
ДЕПОРТОВАНІ В ТАБОРИ СМЕРТИ ПІВНОЧІ
МОСКОВСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ІМПЕРІЇ.

ПРИСВЯЧУЮ

ТАКОЖ ПАМ'ЯТІ ТИХ МІЛЬЙОНІВ СЕЛЯН-
ТРУДІВНИКІВ, ЩО БУЛИ ЗАМУЧЕНІ ГОЛО-
ДОВОЮ СМЕРТЮ, В 1933 РОЦІ, ЗАВДЯКИ
ШТУЧНО ОРГАНІЗОВАНОМУ, ТІЄЮ Ж ІМПЕ-
РІЄЮ, ГОЛОДОВІ.

ПРИСВЯЧУЮЧИ

СВІЙ СКОРБНИЙ СПІВ ЦИМ ЖЕРТВАМ, ОДНО-
ЧАСНО СТВЕРДЖУЮ, ЩО ЄДИНОЮ ПРОВИ-
НОЮ ЦИХ ЖЕРТВ БУЛО ТІЛЬКИ ТЕ, ЩО
ВОНИ ЧЕСНО ЖИЛИ, ЧЕСНО ДУМАЛИ І ЧЕС-
НО ПРАЦЮВАЛИ СВОЇМИ МОЗОЛИСТИМИ
РУКАМИ.

І Н Т Р О Д У К Ц І Я

Я пам'ятник нерукотворний
Створив вам, страдники святі,
Щоб сяяв він на всіх просторах,
Як Божий Храм на висоті.

Хто злічить в яснім небі зорі
І в темних далях стратосфер?
Хто скаже скільки мук і горя
Завдав вам лютий людоджер?

Хто розповість про люту злобу,
Що панувала навкруги?
Хто знає скільки вас до гробу
В той час поклали вороги?

Хто з покоління в покоління
Повість про все те з роду в рід,
Яку руйнацію й гоніння
Зазнав наш нарід в час тих бід?

Кати з кремлівської різниці!
Мовчать ще й досі про той морд,
Або — „То все брехня, дурниці!” —
Лунає крик азійських орд.

Хто ж слово скаже в захист правди?
Хто з вірою прийде в наш храм?
Хто в змозі дати тепер назавжди
Достойну відповідь катам?..

Я не пророк і не Конфуцій,
Я ворог лжі і діядем.
Я свідок всіх тих езекуцій
І їх втілив в рядки поем.

Прийми ж, вигнанче, спів мій скорбний,
І пронеси у глиб віків.
Я вірю — суд діянь тих чорних
Впаде на голови катів.

31 липня 1965 р.

ПІСНЯ ПЕРША

ЗЕЛЕНА КРИНИЦЯ

На нашій славній Україні,
Іще віддавна і понині,
Високі скрізь стоять могили.
Діди там волю боронили,
Боролись довго, до загину,
За нашу рідну Україну,
Не так, як ми, німі раби
Дикунства, звірства і ганьби
Елохи ката навісного.

Немає кращого нічого,
Як наша рідна Україна!
Казково-ваблюча перлина —
Неначе писанка зелена,
Немов те море широченне,
Розкинувшись, вона лежить
І буйним рястом мерехтить.
Річки плывуть, мов сон, лугами.
Вони, в обіймах із степами,
Для людства радість надають.
Життя і сили там цвітуть
Краси козацької — дівчат,
Гарненьких, чорних бровенят.
А хлопці всі, мов маків цвіт,
Гуляють в полі ледве світ —
Косар по полю широченнім
Збира врожай благословенний!

Там всюди степ і степ широкий.
В степу байрак лежить глибокий.
Внизу струмочок дзюркотить,
З зеленим листям шепотить.
А там село зійшлось з селом.

Ой, любо як було кругом,
Коли садки зазеленіють
І білим цвітом забіліють.
Видніються, неначе в полі,
Сріблястонижні тополі
Поверх садків білоголових.
А скільки там квіток чудових
В садках вишневеньких цвіте!
І ціле літо золоте
Милуються дівчатка ними,
Немов цяцьками дорогими.

Благословенний край пісень!..
Любуйсь, вслухайсь вночі і вдень —
Шумлять гаї й садки рясні;
Лунають співи голосні;
В діброві, в лузі, на горі
Пташки щебечуть до зорі;
Бує всюди там краса!
Єдвабна зелень, як роса,
Блищить, в'ючися край горба,
Мов бистра річка голуба.
Там буйна молодість гуля!
Як тільки вечір на поля —
Уже в дівчат і хлопців вміть
У очах жар палкий мигтить.
З грудей їх ллються чарівні
Пісні веселі, то сумні.

Музика гра. Дрижить земля.
Там гру заводять в «Короля».
Там танці, бубон, сміх дзвенять,
З усіх кінців села летять.
А зорі й місяць із-за хмар
Утлюють природи дар
В юнацькі їх живі серця.
І радошам — нема кінця!.

Оттак то в нас колись було!
Тепер — настало вже не те...
Чудове все — мов сон пройшло,
Мов сонце згасло золоте:
Садки зелені повсихали,
Людей багато повмирало,
Згадаеш, — серце заболить
І кров у жилах холодить.

Було якраз на Полтавщині,
В степах Посульської рівнини,
Село — Зелена Криниця.
На мапу можна б подивиться,
Щоб знати, де лежить воно.
Та ба! — було це все давно.
Селяни назву ту змінили,
Бо, як всі люди говорили,
На протязі кількох років,
Там більшість вимерла дворів
Від голоду та від хвороб.
І кожен, звісно, хлібороб
Не міг без сліз про це згадати.
Щоб все це легше забувати,
Село прибрало іншу назву.
Його ви знайдете відразу,

Як скажете, що над Сулою
Воно лежить попід горою.

Шукаючи туди дорогу,
Прийти усім на допомогу,
Неначе зірка Вифлеєма,
Можливо, зможе ця поема.

Так ось: Зелена Криниця —
Понад великими луками
Та широченними степами,
Неначе місяць блідолиций,
В безмежнім синім океані,
Здавен красується на грані
Старих повітів двох великих.

Нема людей там родовитих!
Ще за царя там жив панок
І Лейба-жид тримав шинок.
Ані одного куркуля!
Одна біднота там жила.
І кожне літо золоте
Ішло в села незайняте
У Крим, у Таврію до німців,
Щоб, заробивши в них червінців,
Прожити з хлібом цілий рік,
А не ставать в ряди калік.

Найбільш робив Чумак Семен.
На все село про нього слава.
Чи до зорі, чи в ясний день
Для нього праця — мов забава!
Працює він без відпочинку.
Трудящий дуже чоловік.

Собі і людям з половини,
Немов той віл, робив весь вік.

Прожив на світі він немало,
Либонь — сягло за п'ятдесят,
Як революція минала.
Можливо вже б і спочивать,
Так де ж! — прибавили землі,
Дали йому попову ругу.
Тепер хазяїн він в селі,
Господар кращий на округу:
І тютюнець, і буряки,
І конюшина, і люцерна,
Як решето соняшники,
І в колосках найбільше зерно,
Злотисті коропи з ставка.
І все це в кого? — В Чумака!..

За це його й преміювали,
Як виставка була в районі.
Тоді ж і влада закликала,
Ще й ляпали гуртом в долоні,
Щоб працювали всі лиш так,
Як той старий Семен Чумак.

Сімейка в нього — слава Богу! —
Як у артілі «Перемога»:
Аж п'ять синів, як соколів,
Чотири дочки, три невістки
Та сім онуків-пузаньків,
Бабуся їх худа, як кістка,
Від праці мирної та літ.
Ось вам про склад короткий звіт.

У двох хатинах, через сїни,
Собі куючи добру зміну,
Сяк-так мирились Чумаки,
Полегкість прагнучи здобути.

Сини найменші — юнаки —
Пробили шлях до інститутів,
Обидва в Києві жили.
Дві дочки замужем були.

Іван учивсь на агронома.
Юрко кінчав на педагога.
Петро й Степан робили дома.
В Дмитра ж була своя дорога —
Лишив Зеленую Криницю
Й пішов робить на залізницю
В далекий Приамурський край.

Кого було не запитай,
Відповідали, мов по змові,
Що чесна праця Чумакова,
Старанність вибитись з нужди,
Дала йому такі плоди,
Що аж завидує усяк.
Бож він — є знаний середняк!

Про це забули... Все пройшло...
Часи ішли, життя текло...
Селяни працювали добре.
Дивились сміло і хоробро
На хитрі вигадки жидків
Та на партійних вожаків.
Гуртом, торкаючись прогнозів,
Вони сміялись з їхніх СОЗ'ів,

Чи колективних господарств,
Вважаючи, що до митарств
Їх доведе лукава сила.

Як не стрибали, не місили
У ступі воду активісти,
Колгосп не міг із місця злізти:
Дворів щось, певно, із десятків,
У кого менший був достаток,
Як записались спочатку,
Так і зависло на гаку.
Не йшли в колгоспи добровільно!
Хоч протягом кількох років,
Для заохочення дядьків,
Вживались заходи доцільні:
Податків жодних з колектива;
Великі пільги для актива;
З селян же — драли, драли й драли.
Для чого? — Всі чудово знали!
А через це селяни злились;
На все це з-під лоба дивились,
Як на приману для людей,
Мов сало в пастці для мишей.

Пішли суди та пересуди.
Колгоспи проклинали люди.
В усіх були не ті думки.
Занадто ж сміливі жінки
Вождям репіжили прилюдно:
«Бодай вам в горлі стало нудно
Від обіцянок та цяцянок!..
Ніхто з людей ще не здурів,
Щоб збутися майна й корів.
Ми бачим все й через серпанок.

В колгосп не підем, от і край.
Нехай для вас цей буде рай!»

І тут же в доказ свого слова,
Не раз, бувало, по промові,
Гуртом хапали посланців —
Зашмарканих жидинчуків —
Місили добре їхні ребра,
Щипали здорово чуби,
А де-коли й з водою цебра
Пускали в хід на сміх баби,
Щоб не навчали жидинчата,
Немов старих курей курчата,
Як господарити в селі:
«Ідіть собі до міст, шмулі,
Та там своїх і навчайте.
До нас же ви не учащайте.
Не треба ваших нам наук.
А ні, то вхопим в руки дрюк!..»

Задумувавсь не раз Чумак.
Він міркував' «Чому ж це так?..
Нам обіцяли землю й волю,
А справді ж всі — і босі й голі.
В колгосп іти?.. Це просто жарт!
Я змалку не боюсь роботи.
Але, нащо мені турботи?..
Нащо?.. Та далекі не варт!..
Я придивився добре вже:
Колгосп — дурне, це все чуже!
Хороший рай, та не для нас.
І видумав же свинопас!..»

Зростали ремственні думки,
Неспокій, злоба і тривога:

«Вже вернуть знов на ту ж дорогу
Диявольські більшовики!..
Дали нам трохи відпочить,
Тепер же знов давай точить
На нас свої звірячі зуби,
Щоб привести усіх до згуби.
Удвічі збільшили податок;
„Єдиний”! — кажуть. А в додаток
Знов позика, самооблог,
Натурпоставки і штраховка.
Ти бач, як діє мудро й ловко
Улєсливий кремлівський бог!»

«Це ж все у ваших інтересах! —
Байки щодня верзуться в пресі —
Це ж пролетарська наша влада
На допомогу йде селянам.
З тих коштів — крихта в фонд сельради,
А більшість — буде громадянам.
Збудуєм фабрики й заводи,
Яких не бачили ви й зроду.
По селах — школи семилітки,
Щоб в них навчались ваші дітки.
Для всіх доволі буде краму,
Як здійснимо цілком програму:
Взуття фабричне „Скороход”
І одяг найновіших мод
Тоді зодягне селянин,
Як той раніше дворянин.
Читальні-хати скрізь відчинем.
Культуру високо піднімем.
Позамикаємо церкви,
Щоб не дурманилися ви.
І аж тоді вже буде рай

Трудящим людям на землі.
Багатіям же прийде край!»

Так просвіщали на селі,
Проводячи свої ідеї,
Єрусалимські фарисеї
Та їх місцеві гайдуки.

Ідуть вони із хати в хату.
Крилаті носять їх думки:
— Догнать, догнать і перегнати,
Щоб не спіткала нас біда!..
Ця перша заповідь вождя
Світила завжди їм зорею
В ділах, в розправах з куркульнею,
Замість вказівок, настанов.
Ані поблажок, ні розмов
В стяганні коштів для держави!

Все далі й далі йде орава
Під проводом Чередника.
І ось вони у Чумака.

Чередник:

«Здоров, старий! В тай гостей,
Хоч на часинку в теплій хаті.
Ти чув вже, певно, від людей —
Не будем довго розмовляти!
Трапляється тобі нагода
Засвідчити перед народом
Свою свідомість і сумлінність.
Ідеться тут про неодмінність
Підтримати свою державу.
Взять позику — почесне право.
Нам сором буде і догана,

Якщо Зеленая Криниця
Вповні не виконала б пляну.
Та що й казати!.. Це дурниця!..
Ти добре знаєш соб-цабе.
Тож краще довго і не думай,
А назови нам певну суму,
Що ти обтяжувеш себе.»

Чумак:

«Та що ж казати!.. Звідкіль я знаю?..
Як люди, певно, так і я.»

Чередник:

«Ні, це не так! Для куркуля
Я зовсім іншу норму маю.»

Чумак:

«Та що це ви?.. Про що йде мова?..
Який же з мене є куркуль?..»

Чередник:

«Нащо слова!.. Ціна їм нуль.
Ти нам без слів, без передмови —
Виймай п'ятсот, клади на стіл.»

Чумак:

«Як так — нема в нас спільних діл!
Я відмовляюсь від підписки.»

Активіст:

«Ага, ти он що взяв собі!
Так ти, голубчик, певно приску
Схотів, щоб всипали тобі?
Чи, може, хочеш до Сибіру?..
Чи думаєш, що й досі НЕП?..
Тобі ми знайдем іншу міру!
Не обберешся ти халеп,
Якщо не виправиш цю хибу.»

Ми живо виб'єм з тебе триби!..»

Чередник:

«Чого ж мовчиш, старий Чумаче?»

Чумак:

«У мене серце б'ється й плаче
Від кривди вашої й образ.
Чи ж не відомо те для вас,
Що я не був же куркулем...»

Активіст:

«Тепер все інше з кожним днем.
Не вставиш тут ового закону.
Раніш давалась охорона
Для господарств одноосібних.
Тепер же мусять бути здібні
Колгоспи збіжжя постачать.
Нема про що нам сперечать.
Даєш, чи ні?.. Хутчіш подумай!..»

Чумак:

«Візьму лише посильну суму.»

Чередник:

«А скільки саме?..»

Чумак:

«До півсотні!..»

Активіст:

«Раз так, старий, — запам'ятай:
Не будем кумами сьогодні,
То завтра... ну, на цьому край!»

Чередник:

«Прощай!.. Не гнівайся, Чумаче.»

І почвалали ватажки.

«А, щоб же вас, кубло чортяче,
Розбив грім з неба на шматки!
Щоб ви не втрапили й додому,
Як ви оце мені старому
От стільки завдали турбот!»

І, мов води набравши в рот,
Задумався старий край столу.

Свій зір потупивши додолу,
Він сам з собою міркував:
«Хіба для них я придбавав?..
Не дам лихий, лукавій сил!
Коверзувати над собою.
Я прикривавсь не раз Москвою.
Розправлю й ще старечі крила,
Як то було вже навесні.
Я їм не здамся без борні!..»

Кампанію в селі скінчили.
Днів через п'ять оголосили,
Що люди всі через сельраду
Прохають дуже щиро владу
Удруге вислати позики,
Бо лишки грошей ще великі.

І безперервно молодці —
Добірні з міста посланці —
Партійці та комсомолята
Відвідують селянські хати;
Надрочують одних на других;
Всіх юродиво-недолугих,
Злодюг, червоних партизан,
Висовують на перший плян;
І „самокритику” створили,

Щоб дурні дурнів потрусили;
Навчають спритно дітваків
Своїх же шпигувать батьків;
Лукаво сіють розбрат, чвари;
Нізащо чинять люті кари;
Виходячи за грані й межі,
Роздмухують вогонь пожежі, —
З трудящих роблять глитаїв
Та вигадкових ворогів.
Гуля кругом страшна сваволя.
А лихо, горе і недоля,
Набачившись усяких див,
Чекають вже хороших жнив.

Загартувавши добре кашу
І утворивши певний ґрунт,
Вина збирались випить чашу.
Та ба — на сході виник бунт:
Зайнявсь на приамурських стежах
Вогонь всесвітньої пожежі,
На що чекало так село.

Все спалахнуло, ожило
І вартувало на сторожі:
«Приходить суд і кара Божа!
Кінець кривавій диктатурі!» —
Шептались з радістю селяни. —
«Кінець, кінець червоним шкурам,
Жидівським наймитам поганим.
Недовго їм смоктати кров!
Засяє правда і любов,
І нам осушать наші сльози...»

Та всі сподіванки й прогнози
І розрахунки та надії

Писались вилами в воді.
Вони не знали ще тоді,
В руках яких страшних злодіїв —
Роз'ячених синків сваволі —
Перебувала їхня доля;
Якими тернами-шипками
Та колючками з гострих дротів
Їм путь устелять на Голготу,
Щоб стать самим на час панами.

О, горе, горе, вам народи,
Що опинилися в негоду
В бурхливім морі серед скель
І ваш розбитий корабель,
Без стернового і стерна,
Шпурляють, наче тріску, хвилі!
Знайдеться постать не одна,
Що здасться їй самій по силі
Урятувати вас з біди,
Але слабші від води
Її зусилля і напруги.
Одна візьметься — схоче й друга
Вінцем спасителя судна
Покриє ім'я своє навіки.
В борні ж запальній недоріки
Занурюють його до дна,
Доводять всіх і все до згину —
Віків надбання й скарбів склеп,
І застигає чорний степ
В піснях Великої Руні.

ПІСНЯ ДРУГА

ЧОРНА РАДА

Возвеселіться, тирани,
І ви, сатрапи — вожаки! —
Воздам вам честь належну й шану.

В віках записані думки
Про чудо з перстнем Полжрата,
Про тіні Грозного царя —
Неперевершеного ката,
Про епілептика Петра —
Творця батуринської „бані” —
І безліч інших діл тиранів
Глибокої минувшини, —
То усміхи ясні весни.
То легіт сонного дитяти.
То тінь бліденька супостата —
Годованця азійських орд,
Що зветься Сталін-Джугашвілі.

І жид брудний, і гордий лорд,
І гонористі янки білі,
Усі схилились перед ним,
Смиренно ставши на коліна,
Як перед Господом святим.
Лиш ті, що взантійські стіни
Хитали буйними чубами,
Не похилились, а в борні,
Йдучи таємними стежками,
Кували рідній стороні —
Нашадкам давніх гордих воїв —
Для здобування волі зброю.

Занепокоїлись в Москві.
А він, немов не при собі,
Палає в гніві, скаженіє,
Зблідніє, то почервоніє,
Лютує, бігає в Кремлі
І думає собі во злі:
«Без золотої України —
Всім планам нашим домовина.
Вживу яких завгодно мір,
Назавжди знищу їх кумір —
Бентежний дух і чин Петлюри!
Наш меч невтомний диктатури
Зуміє утворити фінал!
Зуміє знищити ідеал
Зарозумілих шовіністів
Та замаскованих фашистів.
Придумаю такі я мри,
Що витимуть, неначе звіри!
Залишить кожен Укаріну,
Клястимуть навіть ту годину,
В яку родилися на світ...
І вознесе мене піїт,
За мудрі ті діла й закони,
Превище башти Вавилону.»

Не спить тиран і ночі й дні,
Упоєний тріумфом слави.
Вином жене думки страшні,
Що повстають в його уяві —
Плоди напружених трудів,
Діянь, міроприємств фатальних,
Які пізнає люд тоді,
Як в дію план свій генеральний
Він заведе на повний хід..

Не спить тиран, від дум аж зблід.
В душі вітає ще вагання,

Йде боротьба добра із злом:
А що як виступи й повстання
Грозою заблищать кругом?..

Та що вагатись і гадати
Про вже накреслені стежки! —
У мавзолеї спочивати,
Як Ленін, буде він віки.

Склика аграрників в Москву
І мовить річ до них таку (спокійно)
Дорогі товариші!..
Сказати вам мушу про все від душі.
Становище наше ще не міцне.
Сільське господарство — відстале, дрібне.
Не маєм прибутків із наших радгоспів.
І люди не хочуть вступать до колгоспів.
План розвитку їх в цілковитому зриві.
Народ український стобурчить нам гриву.
Плекають усі самостійну державність,
Неначе якусь незабутнюю радість.
Тримають таємні зв'язки з закордоном.
Готують свої бойові легіони,
Як то розповість нам процес СеВеУ,
Завдяки ділам і трудам ГеПеУ.
Загрозливе є українське питання!
Не можна терпіти із ним зволікання.
Придумав я ось що зробити тепер:
Розселимо їх по всьому ССРСР,
Подалі на північ, в Сибір, в Соловки.
Отам хай плекають жадання й думки!
Ми мусим позбутись своїх ворогів.
Спочатку понишим верству куркулів.
Щоб вислать негайно їх з центру країни,
Послужить для цього чудова причина:
Ми створим суцільні колгоспні поля,
Але — без жоднісінького куркуля!

Хто з бідних не вступить в колгосп
добровільно,
Позгонимо й їх до Сибіру повільно.
Нехай хто поспробує стать на дорозі
До здійснення нашої цієї мети!
Також ми і тих запроторим туди!
Здыхають нехай і вони на морозі!..
(Хвилюючись)

Усіх зітрем у боротьбі,
А забезпечимо собі
Життя спокійне і щасливе.
Не будьте тільки полохливі!
Не будьте надто вже м'якими
Із ворогами ще й лихими.
Без них тепер ми зможемо жити
І хл'ба вдовіль наробити.
Ми добре знали їхню ласку!..

Щоб не попасти ж нам у пастку
До світового капіталу,
Заллем, давайте, добре сала
Всім потенційним ворогам!
Інакше, — горе-горе нам:
Ми згинем, як роса на сонці.
Це підказали нам японці!

Щоб врятувать свою державу
Потр'бно всяку мудру справу
В життя провадить дуже сміло.
Нехай жорстоко, — але вміло.
Не може бути тут умов
Та заперечень і розмов,
Що це, мовляв, несправедливо.
Подумаєш, яке тут диво!..
Всю мудрість треба вам пізнати
І лиш про ось що пам'ятати:

Репресії ведуть вперед!..
Оце закон насамперед!..
Розмови ж всякі про жорстокість —
Це непотрібна односторонність.
Не треба бути лібералом!
Давайте, скажемо загалом:
Суцільні колективи створим
І враз всі труднощі поборем!
Оце по-більшовицьки буде!
Нехай кленуть за це нас люди.
Зате нам буде рай земний,
І ворог стане не страшний.
(Радіючи)

Щоб же в селах створить перелом,
Ми пошлем якнайбільш емісарів.
Вони вмиють опанують селом,
Розбудивши зі сну партизанів.
Не страшні для нас будуть завдання,
Як познищуємо ворогів.
І розв'яжем селянське питання
Так, як Ленін нам всім заповів.

Ми зішлем в Турухан, в Туркестан,
В найглух'ші ведмежі кутки
Небезпечний, ворожий нам стан,
Щоб пропали про них і чутки!
Щоб чужацькі не йшли балачки!
Щоб єдині були в нас думки!..»

Закінчив деспот чорну раду.
Рече п'ятиголовий змії.
А над просторами Геллади
Здійнясь шалений буревій:
Летять накази людоджерні;
Свистить кампанія химерна;

Писці передовиці строчать
Чорнопогромницького змісту;
Друковані хлоп'ята з міста
Людей ночами й днями дрочать,
Мов пикадори в Колізеї
На глядіяторів биків;
А лицеміри-фарисеї
Під проводом більшовиків,
Во ім'я марксових ідей,
Во ім'я жида-істукана,
З невинних праведних людей
Готують жертви для тирана.

Розлютувалися кати,
Немов об'їлись блекоти:
Синів святої правди й волі —
Борців за волю України! —
Єрусалимські козаки
Женуть для вічного спочину
В Сибір, у тюрми, в Соловки.
Лишилися діти нерозумні.
Нема кому поради дати,
Бож неписьменна їхня мати.
Чужі пігмеї малоумні
Взялись по-своєму навчати.
А наші дивляться й мовчать.
Мовчать, як і раніш, раби!
Про них — що хочеш, те й роби.

ПІСНЯ ТРЕТЯ

ПЕРЕД ХУРТОВИНОЮ

Як іудеї в Вавилоні
Із сумом мріяли про волю,
Чи бранці в турків у полоні
Квилили до вітрів про долю,
Так сумували в селах люди,
Чекаючи на хуртовину,
Що сповістив їм лютий грудень,
Не знати за яку провину.

Сумує і старий Чумак.
Живеться вже йому не так,
Як то раніш було за НЕП'ю,
Коли він землю власну мав
І, припадаючи до степу,
На нивах в полі й ночував.

Пройшло!.. Мов сон, пройшло давно!..
У поті придбане майно,
Як дим, розвіялося прахом.
Лиш хата з черепичним дахом,
Колодязь, хлів старий та саж
І уціли на подвір'ї
Від продажу за „саботаж”.
Зятів заслали до Сибіру.
Синів повиключали з шкіл.
І то, сказати, — не за провини,
Не за клубок злочинних діл —
За приналежність до родини
З благословенія Кремля
Охрещеної в куркуля.

Ще з осені сини блукають,
А де, — свої й чужі не знають.
Не відає й старий Чумак.
Сумує дуже неборак,
Щодня чекаючи на звістку.

Про те й не зна, що в переліску,
Там, де хліви його у полі,
В снігу глибокому поволі
Бреде вже декілька годин
Його Юрко, найменший син.

Іде він тихою ходою
І сам м'ркує із собою:
Недавно минула щаслива пора,
Коли ми, позбувшись гніту царя,
Свою самостійну державу створили,
І люди пробуджені, м'ючи, снили:
Чудовий наш краю, повитий журбою!
Здобув ти свободу собі боротьбою.
Позбувшись кайданів, ти будеш пишатись,
Як рівний із рівними гордо вітатись.
Тепер ти зазнаєш нового життя.
В нас в бурю родились нові почуття.
Ми діти неволі проснулися від сну
І радо зустріли жадану Весну..

Таке щебетання усюди було,
Аж поки у гості знов лихо прийшло.
Не довго світило нам сонце Весни,
Бо вітри із півночі хмар нанесли —
Московсько-монгольська орда нав'існа
Насунула раптом, немов сарана,
І землю козацькими трупами вкрили,
А стяг України у крові втопили.

Простягшись, розкинувшись в чистому полі
Надовго заснула сердешная воля.

Приспала й на цей раз отрутна Москва.
І спиш ти, красуне, і мертва й жива.

Куди ж все поділось?.. Чому полягли
Найкращі сини, сизокрилі орли?
Чому не втримали і хто тому винний?..
І знов боротьба йде таємна невпинно...

Коли ж зрозуміють уярмлені люди,
Що будемо нести ми тяжкі кайдани,
Що будуть без краю терзати тирани,
Аж поки розкутая рідная Мати
Не буде орлицею в небі літати.»

Отак Юрко, йдучи в село,
Згадав, як весело було,
Коли він був іще малим.
Життя здавалося таким,
Неначе з неба благодать
Усюди сяла над селом,
Усіх втішаючи теплом.
І любо так про це згадать
Отут, над рідними полями,
Де кожний клаптик під ногами,
Як усміх сонця навесні,
Нагадає минулі дні
Безповоротного дитинства
І перший юности порив,
У морі дикого безчинства,
До тих змагань, що сповістив
Народ своїм Універсалом.

Від тих часів — він є граніт!
Себе не дасть він на поталу.
Хай шлях йому в широкий світ
Є загороджений віднині, —
Він винесе на власній спині

Жорстокий і тяжкий удар
Від непоблажливої долі.
Його ні холод, ані жар
Не застрашить ніде й ніколи.

«Безстрашно йтиму до мети
У боротьбі за рідну справу,
Хочби прийшлося й полягати
На полі брані за державу!»
Заприсягавсь Юрко Чумак
У гурті молоді із СУМ'у...
Він духом — Гонга, Залізняка!
Він не знесе знущання й глуму.

Сідало сонце вже за гору,
Коли наближувався до двору
Сумний і стомлений Юрко.
Не зустрівач його ніхто.
Не сподівались в Чумака.
І несподіванка така
Дала на час веселість дому,
Найбільше — батькові старому.

Уже надворі пізня ніч.
Замовкла всюди людська річ.
Погасли в хатах і огні,
А Чумаки сидять одні
І все міркують про життя
Та про селянське буття.
Їх буйні чола вкрили думи.
В очах біжать, як в дротах струми,
Безмежна туга, сум, журба.
Юрко доводить:

«Ця доба,
Так званого соціалізму, —
Прийдешнє рабство для людей!
На тлі підфарблених ідей —

Одверта форма тероризму!
Кругом цинизм, мерзотність, гнусь!
Ім основне й тепер для трона —
Єдина й неділима Русь.
Чи бла буде, чи червона,
Для чорносотенного панства,
Чи то партійного дворянства —
Це другорядна річ цілком.
Не поодинокі — так гуртом
Вп'ялися спрути Москівщини
У саме серце України.
Тоді Петро був, цар-вампір,
Тепер же Сталін, лютий зв'р,
Тиран і деспот без корони
З сокирою в одній руці
З „наганом” в другій всівсь на троні
І став шукати манівці,
Щоб довершить ганебний план
Царів, „помазанників” божих...
Проклятий деспот і тиран!..»

Чумак

А так, а так!.. навіщо схоже
Все те, що діється кругом?..
Жид правувать схотів селом,
На те й суцільні колективи.

Юрко

Нехай не мріють нечестиві!
Не взяти в руки їм селян,
Бож (виймає з кишені пістоль) не
один іще „наган”
Зберігся, певно, у селянства
Для новоствореного панства.

Чумак

То є недобре, сину мій!..
То в хаті — ворог, зрозумій!..
Це ж небезпека, це загроза!

Ти де дістав його в дорозі?..

Юрко

Він був захований в хліві.

Чумак

Ось викинь, сину, ради Бога!
Ще вітер в тебе в голові.

Юрко

Залиште, батьку!.. Нам дороги
У протилежні йдуть кінці.
Для вас — сидіть при каганці.
А нам — боротись без спочину
За ідеали України
І прямувати до мети...
Чи так говорю я, брати?

Степан

Це так, то так, у певній мірі.
Та всі хоробрі, от як ти,
Вже опинилися в Сибіру.
Позатикали всім роти.
Кількох — забили у в'язниці.

Юрко

І хто ж ці жертви із Криниці?

Степан

Голокопитенко Іван,
Що був в „Просвіті” режисером;
Юхим Сірко й Грицько Майдан —
Обидва з партії есерів;
Макар Корнійович Кривецький —
Учитель твій, наш кращий друг,
І козарлюга молодецький —
Що в гайдамаках був — Опруг.
Взяли були й дочку попову —
Марію, знаєш ти чудово,
Яка приваблива вона
Красою ніжною своєю.

Юрко

Ну, й що ж, і що там сталося з нею?

Степан

Не зовсім справа ця ясна.
Гадає де-хто, що й нечиста.
Пов'язують з ім'ям чекіста.
На слідстві, кажуть, приставав.
І справу знищить обіцяв.

Юрко

Ну, й як же, як було там далі?

Степан

Снується брехень скрізь чимало.
Але... весела й бойова,
Як переможець після герцю.

Немов ножем Юркові в серце
Кольнули братові слова.
Він зблід, замовк... Як блискавиці
Мигали в стомлених очах
Рої думок: «Чи це ж дурниці,
Чи, може, й справді в тих словах
Є доля правди про наругу
Над ангелом душі і другом
Моїх весняних, юних літ?..»

Подумав... Стер з обличчя піт.
І знов живе в очах надія:
«О, ні! О, ні- Не з тих Марія!..
Не дасться в руки ворогам!»
Він полетить ось зараз сам...

Та глупа ніч, глибока втома
Спиняють наміри й думки.
Якось хвилина — й тиша в домі:
Вляглися спати Чумаки...

Чарівна ніч, ясна зимова
Пливла дрімотно над селом.
Ні шелесту, ані розмови
Ніде не чулося кругом.

Лиш з-за діброви над Сулою,
Де річка вигнулась в дугу,
Якоюсь вісткою сумною
Доносилось сичів „пу-гу”.
Не спить Юрко. З діброви звуки,
Немов віщуючи б'ду,
Ще більший острах, сумнів, муки
Вселяють в душу молоду.

І в сонній тиші мимоволі,
Як легіт вітру навесні,
Проносяться минулі дні:
Навчання вісім літ у школі,
По імені Сковороди,
Де намагалися жиди
Під проводом свого Міклуші
Спотворювать юнацькі душі;
Гр'хи, пригоди юних літ
І успіх в грі на фортеп'яні,
Що дав невпинний зріст і зліт
Тоді на недосяжні грані
Для інших всіх товаришів,
Що поглядали на Марію
І не цуралися надії
Її торкнутись почуттів;
Мандрівки в ліс, катання в човні
На водах пишної Сули,
Де перші погляди любовні
Із летом бистрої стріли
Врізались в їх юнацькі душі,
А вислід поглядів, з'тхань,
Без пересягнення за грань,

З'являвся кожен раз на суші
В обіймах ніжних двох істот,
Що, мов води набравши в рот,
Цілуючись, вдивлялись в очі.
В усій своїй красі дівочій
Мар'я й зараз перед ним
З ім'ям пречистим і святим,
Як пресвята Марія Діва,
Біляволиця і струнка
Із гострим поглядом без гніву
В його уяві проплива.
Задумливі глибокі очі
Горять, вдивляючись в Юрка,
І з ласкою вона шепоче:
Засни, засни, ще путь тяжка
Тебе в майбутньому чекає.

Дрімота хиле... Ніч долає —
Переплітаються думки...
Закрились очі юнакові...
Згасають
в небі
з'роньки...

І сниться дивний сон Юркові:
На височенному шпилі
Стрімчастих гір, поміж лісами,
Ледь-ледь видніється у млі
Старий князівський, певно, замок
І в ньому декількох палат.
В одній з двірцевих башт з-за ґрат
В даль погляда сумна Марія.
Страшна, безмірна туга-мрія
Видніється в її лиці.
Хустиночку трима в руці
І нею сльози утирає.
А потім голосно співає:

Мій рідний край в неволі гине.
Замість води народна кров
Тече у ріках України
І глушить мову брязк оков.

Шалій, казись, тиране-кате!
Шматуй її пречисту плоть.
Загомонить і тень розп'ята,
Засяє й сонце нам з висот.

Молю, благаю Всепречисту!
Благослови зорі прихід.
Даруй нам сили, дух вогнистий.
Спаси наш люд від лютих бід.

На спів Марії входить варта:
«Які тут можуть бути жарти?..
Залиш співати, чарівнице!..
Князь хворіє на пропасницю —
Один промовив з княжих слуг —
Ти маєш безліч тих недуг,
Що лікувати їх потрібно.
Розвагу має князь свою.
Та ми й сами на співи здібні...
Князь жде на відповідь твою.»

„Ну й що ж! — Марія промовляє,
Ціотливо глянувши на діл, —
Скажіть хай ще раз завітає”.

Ввіходить князь, гладкий, як віл,
В едвобній дорогій киреї,
З-під лоба дивиться на неї,
Соромлячись потворних рис,
І промовля, як хитрий лис:
„Так що ж, дівчинонько кохана!
Вже зважила, чи й досі ні,

Що ти в безвихідному стані,
Що ти..."

„Залиш верзти мені, —
Перебива його Марія, —
Вже вчора мовив ти про стан.
Маленьку маю ще надію,
Хоч ти розбійник і тиран,
Що, може, зважиш на прохання:
Пусти мене в мій рідний край!
Не здамся на твої благання,
Хочби який для мене рай
Ти утворив в своїм палаці.”

„Повір, кохана, не для праці
Ти народилась в ці віки.” —
Промовив князь і до руки
Марії руку простягає,
До неї лащитья, благає,
Засапавшись, як дідуга.

Марія знов застеріга:
„Залиш, я бранка, а не мила!
Коли вживати будеш силу,
Я... заподію смерть собі.
Не смій, чужинче, приторкатись!”

Ну, що ж! Подумай ще тоді!” —
Промовив князь і йде в палати.

І знов Марії пісня лине
З-за ґрат двірцевого вікна.
Всяк зупиняється в долині,
Така та пісня чарівна.

Заслухалась і кустодія,
Стоїть, неначе нежива.

Князь входить знову до Марії:
„Красуне мила, степова!
Над все сильніші твої чари.
Не муч мене ти, не шматуй!
Скорися долі, не жартуй!
Як ні, — завдам я люті каррри!” —
Князь мовив з скреготом зубів.

Вогнем в Марії блиснув гнів:
„Хоробрий, князю, ти між бранців,
І особливо — між дівчат.
А от ходім лише до шанців
Та й докажи, що ти — не кат,
А лицар справжній і вояка.
А за погрози — маєш дяку!” —
І до князькового лица
Дає Марія ляпанця.

Князь роз'явився, розмахався
І на всі боки чортихався.
Та усміх бранки й пара слів
Звели нінащо княз'в гнів:
„Задовольни мое прохання
І буду... буду я твоя.”

Князь просвітивсь. Счеза зітхання.
В думках — моя, моя, моя!..
І до Марії він бурмоче:
„Якщо можливо, — то охоче!”

І з подихом тяжким грудей
Та з хижим виблиском очей
Марії слуха він прохання:
„Князь любить, певно, полювання.
Я теж люблю!. Я так люблю...
Стрілять... зайців. Тому молю:

Візьми хоч раз мене з собою!
Даси мені ти, звісно, й зброю?..”

„О, ні! О, ні! Ти ще дівча! —
Відповідає князь ласкаво, —
Візьму лише за глядача.”
А в думці: „бач, яка лукава!”

Марія блиска, як гроза:
„Злякався князь, я бачу, зброї?
Он як!.. Ви всі такі герої!..
Для вас лиш заєць чи коза
Рівня у лицарських змаганнях!”

Тут князь потупив в землю зір.
В думках метавсь, як хижий звір,
Що від ловців шука рятунку.

Марія ж знай напосіда:
„Я маю й інші ще рахунки, —
До князя мовить, — не б'да,
Що відпадає полювання.
Скажи ж, відкрий страшний свій гріх:
Де сестер і братів моїх
Ти подівав, прелютий кате?..
Де батько м'ї і рідна мати?..
.....
Чого ж мовчить мій „любий” князь?”
.....

І заридала так Марія,
Що мури замку сколихнулись,
Дерева й синя даль здрігнулись,
А вітер з сліз тих хмар навів
І ринув з неба дощ страшний.

Лиш князь мовчить, надувшись звірем.
Сльозам її не йме він віри.

Востанне про кінець сумний
Марії він велить подумать.

І знов вона біля вікна.
І знову пісня чарівна —
Протест проти знуцання й глуму —
Несеться в синю далину.

Сторожа вість несе сумну:
„Захворів князь та й дуже тяжко.
Всі кажуть — від пісенних чар.
Прохає він, якщо не важко,
Поставить свічку на вівтар
В освячених його покоях.”

Мар'я духом ожила
І молиться до Пресвятої.
„Як довго ж довго я була
В цій замаскованій в'язниці!
Можливо ж вмере... Тоді з світлиці
До волі ближче. Тут тюрма.
В світлиці ж, певно, ґрат нема!..”
І з радістю іде в покої.

А князь, здоровий, наче бик,
Схопивсь, підбіг, впіймав рукою.
З грудей Марії вирвався крик. —
Князь почина здійснити мрію.

„Не смій, не смій, лукавий змію,
Творить злочинницький кінець!..
Що робиш ти?.. Страшну наругу!..
По рокам — ти ж мені отець.
Собі в мені не знайдеш друга.
Ти знайдеш смерть за тяжкий гріх!”

А він, немов ковальський міх,
Сопа, хропає, вже згріб у лапи

І, поваливши на канапу,
Став наближатись до мети.

Та в розпачі й страшнім відчаї
Марія руки вириває,
Шукає сили і снасти,
Щоб вирватись з тенетів князя.
Вже ятряться у неї м'язи.
Та ще напруження одно
І рухами прудкої серни
Вона стрибає на вікно.

„Ах, так, ти bestія м'зерна!.. —
Князь заревів, немов бугай, —
Ти захотіла знов у гай,
Чи то в степи свої на волю?..
Так полетиш же ти додолу,
До сестер рідних та братів!”

З пістоля постріл прогремів
І повалилась вниз Марія.

Юрко, зрігнувшись, закричав.

На сході небо пламеніє
Червоним відблиском заграв.
Огні згасають у хатинах.
Зникають з неба зіроньки.
Вітрець ліг спати на ялини.
Овечки, коні й корівки
Появу дня вітають хором.
На сніг з санками йде дівтора
І, летючи із гір на лід,
Благословляє дня прихід.

Юрко проснувшись в цю пору,
Лежить безмовно горілиць.

Та в погляді спокійнім вгору
Думки шугають летом птиць.

Він весь, увесь біля Марії.
Лиш тілом тут, а духом там.
Година ще — і дійсність мрія:
Він прилетить в Мадонни храм.

Тим часом же про героїню
Пісень Великої Руїни
Без перебільшень і прикрас
Я розповім усе для вас.

Мов пишна квітка серед поля,
Утіха й гордощі батьків,
Зросла Марія на роздоллі
Полтавських нив, лугів, садків.
Землі животворящі соки
Втілилися в її красі:
Рум'яним цвітом квітнуть щоки
На білосніжному лиці.
Густі і рівні чорні брови,
Як хвилі легітні діброви,
Рухливо грають на чолі.
Трояндою горять уста її,
А в них два ряди перламутрів.
Мов хмари в'ються чорні кудрі,
Звисаючи, аж до плечей.
Весняний подих — рух грудей.
Як стиглий терен, чорні очі
Палають струмом блискавиць.
А бистрі погляди дівочі,
Хіба що рівні лету птиць,
Серця палили молодечі,
Вертали юність старикам,
Але лише похвальні речі
Було можливо вчути там,

Де мовилось ім'я Марії.
Йї рівних мало знає світ.

Які ж плекалися надії
В батьків її ще з юних літ?..
Куди могла б сягнути птиця —
Розумна й красна ця дівиця —
При повнім розмахові крил?..

Але нема, немає сил.
І, певно, довго ще не буде,
Їх підтягли лукав' люди —
Руїнники-більшовики:
Шляхи широкі і стежки
Для виходу у світ — дорогу
Зачинені для „чужаків” —
Дітей попів та куркулів.
Не потикайся й до порогів
Високих закладів та шкіл!..

Така була й Марії доля.
Закінчивши середню школу,
Вона метала безліч стріл,
Але невдача ненастанна:
В ІНО провчилася із рік,
Та за приховання соцстану
При чистці вигнали торік.
У фізкультурн'м інституті
Знайшла пристанок на момент,
Та й тут, як „чуждий елемент”,
Зняли, й вона несе покуту
„Тяжких гріхів” своїх батьків,
Постійно сидячи в Криниці
Без друзів школи, без зв'язків
З життям веселої столиці.
Лише надія на Юрка

І гріє, наче промінь сонця.
Але де він, де ж він блука?..

Вона підходить до віконця
І бачить диво: „Боже мій!
Звідкіль ця радість так неждано?..”

Був день недільний, зовсім рано,
Батьки у церкві ще святій.
Марія духом оживає,
Думки про церкву залишає,
Скида взуття зимове з ніг.
Аж ось Юрко і на поріг:

„Юрасю, друже!..” „Марусино!” —
Та і застигли на хвилину
В обіймах ніжних привітань.
Ні слів, ні мислей — лиш зітхання.
Від поцілунків, хвилювань
Вони зробились наче п'яні —
Блаженна юности пора
Розбушувалась в їхніх жилах.
Але, ... як кам'яна гора,
Стійка й тверда Юркова мила.
Він то загляне до очей,
Ясних і темних, як безодня,
То знов прилине до грудей,
Як у м'сцевості безводній
Лягає спраглий до струмка.
Рука Маріїна тремтіла
На пишних кучерях Юрка.
Вона вогнем горіла й мліла,
Шепочучи: „Стривай!.. Стривай!..
Всьому існують межі й край.”

На зміну спеці тінь спадає.
Золу дають вогонь і жар.

Зелений лист з дерев спадає,
Як несподіваний удар
Морозу раннього приходить.
Улітку спека зливу родить.
Так і Юрків пройшов запал.
Щоб же до вступу дати фінал,
Уже в спокійнім майже стані,
Сідає він до фортеп'яно.

Один-другий акорд, фрагмент
Зірвались з струн, як крик печалі.
„Музичний — Шуберта — момент”
Заграти він хотів був далі.
Та дотик ніжної руки
І лагідні слова Марії
Спиняють намір і думки.

„Юрасю!.. Нездійсненні мрії
В житті солодші над усе.
Ти заспокійся на хвилину
І про ознаки хуртовини,
Що вітер з півночі несе,
Та про свої пекучі справи
Промов до мене хоч слівце.
А потім... потім до забави.”

Спокійно дивлячись в лице,
Юрко ніяково стояв
Перед Марією безмовно.
Жіночі тонкощі любовні
В житті він досить вже пізнав.
Тож думав, дивлячись на неї:
„Ти будеш все ж пізніш моєю,
Моя Венеро степова! —
А далі, — голосно слова,
Обнявши ніжно стан Марії:
Люблю, люблю, моя надіє!

Люблю тебе, моя зоря!
Люблю не лиш земним коханням.
І недалеко та пора,
Коли сумніви і вагання
Від нас відійдуть в небуття.
Здобуду ґрунт твердий, потужний
І ринем ми в нове життя.”

„Як буду рада я, мій друже!
Я задихаюсь на селі
Від бруду й гнилі атмосфери.
Повиснуть краще на г'ллі...”

„Що так тебе хвилює, Мері?..
Чого ж мовчиш?.. Скажи, молю!..”

„Ах!.. Ти не знаєш про в'язницю.
Попала я була в плениці
Де вихід був — або в петлю,
Або ж... Не можу я... Всю душу
Переверта і досі тинь
Потворного того Міклуш'!
Не можу й досі без тремтінь
Згадати його і мимоволі
Я пригадала весь процес:
Ще як учились ми в профшколі
Він залицявся до мене, пес.
І от тепер він згрібши в лани,
Через судилища етапи
Хотів...

Це був для мене жах!
Він приставав, немов реп'ях...

Коли ж дійшлося моєї чести
І він схопив мене за стан,
Я не могла цього вже знести.
Рвонулась я схопить „наган”,

Та він замкнув в столі шухляду.
У намаганні дати раду,
Штурхнула я його, як слід.
Аж на лиці змінивсь він, зблід
І кинувся до мене вдруге.
Я теж, змінившись з лица,
Збираю сили і напруги.
В нестямі я взяла стільця
І розмахнулася з розгону,
Щоб тут життю його й кінець.
Та він присів, а мій стілець
Об стіл ударивсь з шумом-дзвоном.
Роздався грюк і брязкіт скла.
Знадвору варта підійшла
З дозірним, певно, прокурором.
Почувся в двері сильний стук.
Немов на гріх жидкові й горе
Ключа він випустив із рук,
Що ним замкнув від свідків двері.
І от, при всій оцій химері,
Спостерігать жидка фурур
В кімнату входить прокурор.

Я вся розпатлана стояла
І гірко плакала — ридала.
А слідчий мій на прокурора
Дивився невимовним зором.
На стіл, на скло та на югу
Звертає прокурор увагу.
Оглянув скося жидюгу:
„Хороша в вас була розвага!” —
Із сміхом буркнув він під ніс
Та й вийшов, мовчки, із кімнати.

Мені ж — роздайтесь гори й ліс!..
В душі я стала оживати
І сподівалась на кінець,

Що має завжди молодець.
Тепер для мене — все байдуже!..”

„Моя ти зіронько ясна!
Твої слова — бадьорі й дужі,
Як житерадісна весна.
Ти розганяєш смуток-тугу,
Окрилюєш рої надій,
Як шедестіння листофуги
Уводить юність в царство мрій.”

Юрко замовк. Обняв Марію.
Згадав нічні вісні події.
Зітхнув, поглянув пильно в даль,
Немов чогось шукав в тумані,
А далі сів до фортепіано,
Натиснув злегка на педаль
І тихо „Місячна соната”,
Як хмароньки у небесах,
Пливла в журливому легато.

Марія вся була в думках
Від ніжних звуків темпо ленто,
І, дочекавшись моменту, —
Як руки мрійного Юрка
Застигли в довгому фермато —
Закрила очі юнака:
„Яка сумна — сумна соната!..
Безплотне втілення журби
В меланхолійних тих тріолях..
Заграй лиш пісню — гімн доби,
Ту героїчну пісню волі,
Що ти співав і грав торік.”
„А ти співатимеш зі мною?..”

„Гаразд!” — кивнула головою.
І раптом буряний потік

Зірвався звуків фортепіано.
Спів баритона та сопрано
Включився в їх могутній лет
І в темпі маршу ливсь дует:

1. Ми ковалі життя нового.
Ми знищим пута і ярмо.
До світла-сонця золотого
Наш прапор волі несемо.

Під український стяг свободи!
За рідний свій чарівний край,
Безсмертний велетню народе,
Вперед, у бій, рушай, рушай!

2. Нас охрестили бурі й грози.
Ми перейшли звияжний шлях.
Нам не страшні громи й морози —
Завзяття нас спасе в боях.

Під український стяг свободи!
За рідний свій чарівний край,
Безсмертний велетню народе,
Вперед, у бій, рушай, рушай!

3. Не вбив титана Прометея
Орел, у серце ключучи.
Не вб'ють Соборної Ідеї
Гартовані катів мечі.

Під український стяг свободи!
За рідний свій чарівний край,
Безсмертний велетню народе,
Вперед, у бій, рушай, рушай!

4. Від днів Богдана і Мазепи
Не згас вогонь великих діл.

Вітає й нині серед степу
Наш вічний дух — Буття уділ.

Під український стяг свободи!
За рідний свій чарівний край,
Безсмертний велетню народе,
Вперед, у бій, рушай, рушай!

5. В прийдешню бурю-хуртовину
Під клекіт жерл і рев гармат
Здобудем волю Батьківщині,
Щоб не гнітив повіки кат.

Під український стяг свободи!
За рідний свій чарівний край,
Безсмертний велетню народе,
Вперед, у бій, рушай, рушай!

Замовкли струни й спів паристий.
Не відгукалася луна.
Лиш в поглядах Юрка вогнистих
Світилась вільна сторона.
„Скоріш би вже, скоріше б буря
Над сонним степом прогула,
Щоб неависна диктатура
Схилилась, впала, зогнила!” —
Крутилося в його уяві.

„Як сумно, Юрку, на селі.
Ані розваги, ні забави.
Сижу, як білка у дуплі,
Та слухаю плачі народні...
Збиралась в церкву я сьогодні,
Щоб помолитися святим...”

«Ти й досі в церкву ходиш, Мері?
Та це ж безумство, це химера!..
Не час, не час життям таким

Займатись юним в цю епоху.
Це непотрібний зовсім чин!»

«А ти хіба не віриш в Бога?»

«Не в вірі річ, а із причин
Поводження під час руїни.
Для мене Бог є Україна!
Її, як найдорожчий скарб,
Ношу я в серці нічно й денно.
Віддам життя своє нужденне
На вівтар в жертву. Слів і фарб
Не добираю я, Маріє.
Потрібна кров, великий Чин,
Щоб наші здійснити надії.
В борні кується паладин —
Народу Дух непереможний,
Пройшовши кров, вогонь і гарт.
Були ми раз уже спроможні
Для бігу в даль зайняти старт,
Та заслабі були потуги,
Слабий був навіть сам Парнас
І в роковий для нас той час
У переможці вийшли другі —
Представники азійських орд,
До крові жадібні, як звіри.
Ось мій, Маріє, символ віри.»

«Міркуюєш, Юрку, ти, мов лорд,
Що з пелюшок вивчає речі.»

«Ах, ти говориш не до речі!
В умі не жарти в час біди,
Коли ворожа хуртовина
Ордою суне в Україну,
Щоб знищить нації сліди —
Життя людей, культуру, мову
Спотворенням буття в основі.

Вже досить перших ластівок
З граничних смуг принесли вісті,
В підтвердження моїх думок,
Та неспромога розповісти
В короткий час про той розбій,
Що чинить скрізь кремлівський змій,
Вищуючи із хвиль етеру
Про відкриття нової ери...
Я мушу йти... Товариші
Давно на мене вже чекають.»

«Ах, Юрку, Юрку!.. Я душі
Від хвилювань не почуваю.
Про мене ж ти не забувай!
Розумним будь, не вкривай
Думок, де непотрібно.
Ти ж знаєш всіх чередників
На що вони в лукавствах здібні.
Як попадеш до рук катів —
Не вернешся, навек загинеш.»

«Гаразд... Прощай!.. З тобою лину!..»

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА

Г Р О М А Д А

«Громадо, в бій ставай!
В ряди батьки й сини!
Рушай, рушай, рушай!
Хай чорна кров напоїть борозни.»

(Марсельеза)

О, пісне грізного Марселя,
Творіння гран' двох епох!
Як і Мадонні Рафаеля
Ім'я для тебе — Вічність-Бог!
Ти пронеслася метеором
По милих Франції просторах
І залунала здалини,
Як провозвісниця Весни.
Ти віддала розтлінні душ
І Помпадура й Помпадурші
На історичні терези
І виблиском страшним грози
Ти сколихнула пишні трони,
А під уламками корони
Відкрила прірви тьму й хаос,
Що їх здолать учив Христос.

Витай же, пісне, в піднебессі
І згонь іржу віків і цвіль,
Я ж полечу в сніжисті плеси
Моїх полтавських рідних піль,
Де вихорі вже крутять зл'сні,
І розповім четверту пісню.

«А-гей! В громаду всі ходіть!
В громаду всі! Мершій до школи!
Дядьки, й жінок своїх беріть!
Ще не було в селі н коли
Таких гостей — представники
З столиці, з Харкова самого!» —
Гукали в вікна гайдуки
Місцевого царя і бога.

Село!.. Оспіване село
В піснях і думках невмирущих!
Куди поділось, упливло
Вік'в надбання багатюче —
Твое дозвілля в часі свят;
Твій спокій легітний, дрімотний;
Благословенний труд турботний;
Веселість, спів біленьких хат;
Плоди трудів — овець отари,
Що плавали в степах, мов хмари;
Басистих коней табуни
І ситі череди худоби,
Що в лузі, в полі від весни
В'тають дружньо хлібороба
Й дбайливих милих пастушків
Веселим ревом та іржанням
І поділяють труд дядьків
Та їх природжені жадання...
Куди, куди це все поділа
Страшна руїницька коса?
Куди знялася й полетіла
Життя принадлива краса?..

Була пора сумна, трагічна,
Коли, мов лава вулканічна,
Торкнувсь села тирана шал
І вибухнув сваволі шквал:
Розбої, злочини, тортури

Та розстріли в підвальних мурах
І безліч інших чорних діл
Лише й д'сталися в уділ
Для вільнолюбного народу.
Пронеслось гасло — бий і рїж!
І вся худібка йшла під ніж.

А втім — вже час є і нагода
Вернутися й до школи нам,
Послухати богів з Парнасу.

В украй набитій людом клясі,
Мов на базарі — шум і гам,
Погрози, спори, крики, жести
І буйні вигуки протесту:
«Ми не дозволимо, щоб ви
Позачиняли нам церкви!..»
«Нащо суцільні колективи!
Жили ж ми вік без них щасливо!..»
«Увесь врожай збери й віддай!
Кому потрібна ця музика?
Даремна річ!.. хай вам цей рай,
Грабіжникам і кателикам!»

«Ти бач, проклята куркульня,
Якої пісні зачина!
Хтось з наших мусить взяти слово! —
Нашіптє Чередникові
Один з вождів — представників —
Розбити мусим куркулів!»

«Дозвольте слово!.. Я — Цибуля,
Старий червоний партизан:
По всьому видно — для селян
Залишиться з врожаю дуля!
От все, що я сказати мав.»

Здійнявся регіт, зик громади,
Бурхливий ляск долонь лунав
І вигуки похвальн ззаду:
«От так Цибуля!.. Молодець!..»

А Чередник кипить і дзвоне,
Зі злости блідне і холоне:
«Та замовчіть же накінець!
Я хочу вам сказати слово...
Це провокація! Це змова!
Не поздоровиться комусь!..
Куркульських рук — цей вибрик-гнусть!
Зумієм ми поставити крапку!
Ми знайдем злісний елемент!..»

Усі затихли на момент.
На кін зійшов Денис Розтяпка:
«Я вам скажу, брати, що слід.
В селі існує клька років
Колгосп „Жовтневий цвіт”.
Без клопоту і без мороки,
Як в раї в ньому всі живуть...»

«Брехня! Брехня!» — усі ревуть —
«А за чиї, скажи, рахунки?»
«Звідкіль поповнили падіж?»
«Болячка все це! В горло ніж!»
«Тримали б ми порожні шлунки!»
«Не хочем лиха і біди!..» —
Несеться рев, мов зик орди.

«Ми зірвем, зірвемо заслону! —
Загомон'в божок району
Сам райпаркому секретар —
Ми нанесем такий удар,

Що жарко буде, як у пеклі!
Не лише дійсні куркулі,
А й підкуркульники запеклі
Не знайдуть місця на селі!
Єдина путь в життя правдиве —
Поля суцільні, колективи.
Без вас вже зважено усе!
І знайте — відповідь несе
З вас кожен тут в цей час присутній.
Ми не припустимо, щоб трутні
Накреслений зірвали плян.
Вам зрозуміло, громадяни,
В чім полягає дійсний стан?..»

На мить завмерли всі селяни.
Не вирвалось — ні так, ні ні.
Лиш шепіт чувся в тишині
Та де-не-де: „пора додому”!..

«Не дати виходу нікому!» —
Вожді шепочуть за столом —
«Пора покінчити з „болотом”!..»

«Питання ставимо ребром:
Голосувати — лише проти.» —
Промовив гучно Чередник.
Здійнявся гамір, лемент, крик:
«Не треба нам голосування!»
«До дідька ваші всі старання!»
«То ж голосуйте ви сами!..»
«Куди?.. Стривайте!.. Мусим ми
Закінчити!»

Та вже запізно!
Зірвався з місць увесь народ.
Не спинить крик стихію грізну —
Розбурхані потоки вод,

Як шумно ринуть з гір по зливі,
Там, де двобій тривав бурхливий
Вождів партійних із селом,
В спустілій залі за столом
В нервовім збудженні, напрузі,
Наш Чередник та з міста друзі,
Йдучи всьому наперекір,

Ведуть гуртом запеклий спір:

«Нащо здалась нам байка-казка!
Це не причина до поразки —
Гремить району керівник —
Ти сам тут винен, Чередник,
З усім партійним осередком.
Роботи мало провели —
Тепер і жуй гркеньку редьку!
Ви самогонку лиш пили,
Проводячи Різдвяні Свята,
А про роботу — хай, мов, хтось!..
Либонь, надіялись на тата?..
Коли на те уже пішлось —
Ти докажи нам все на фактах:
Займався цим ділом комсомол?
Чи хоч один є протокол?..
Ага, мовчиш!.. Немає в актах.
А чи хоч раз скликав жінок?
А з піонерами у школі
Твій комсомольський ватажок
Хоч раз торкнувся в ширшім колі
Цього питання і завдань
В трудну, переходову грань?..
Мовчиш?.. Твій звіт на райпаркомі
Поставлю я за кілька днів.
Отам відчуєш ти оскому!..
Тепер давай нам куркулів —
Всіх привидців і винних зриву,
Цих „тихих, смирних та святих”.

Ми їм вдмемо і в хвіст і в гриву.
Та не прибуднійся на них!
Чим більше — краще, безумовно.

Тепер же — будьмо послідовні:
Не забуваймо, що вночі
У котрійсь хаті дукачі
Та їхні прихвостні з громади
Зберуться на таємну раду,
Щоб скласти плян наступних дій.
Тут, Чередник, вже сам зумій
Наладити, як слід, розвідку.
Комсомолят пошли в засідку.
Партійцям дай „наган”, „обріз”.
Та й сам тримай по вітру н.с.»

Зимова тиха ніч прозора
Вже розіслала в сивій млі
Свої убрання злотозорі.
Зникали обрії землі
В безмежнім темнім океані.
В хатинах блимали вогні,
Мов світлячки в нічнім тумані.
У неосяжній далині
Вітав вже сонний морок ночі.
Лиш тут, серед осель села,
Ще де-де сміх дзвенів дівочий
Та пісня юности пливла.

В таку добу понад Сулою,
Де жив Цибуля-партизан,
Іде хтось тихою ходою,
Тримаючи в руці „наган”.
Підкравсь, як злодій, до господи.
„Обр’із” витягує зі споду.
Під хату йде він, мов мара.
У вікна збоку зазира,
Вслухаючись в розмову хатню.

Круг столу в хаті гурт людців,
Як і Цибуля боездатних,
Хороших, добрих молодців,
Товаришів його по зброї,
Що вже співають не такої,
Як на початку, по війні,
Бо мали коні й корівчини.

Перехиливши по чарчині,
Вони зробились несумні,
І, давши волю власним мріям,
Розговорились про події
Останніх днів, в зв’язку з декретом;
Про утиски страшні селян
З вживанням зброї із багнетом;
Про ремство, стогін громадян;
Про те, про се гуртом мовляли;
Чарки щораз перехиляли;
Все вищий брали хлопці тон;
Мов дощ з хмар лився самогон
Із дерев’яного барильця;
З мисок зникали ніжки й крильця,
Що визирали з холодцю;
А далі прямо з головою
Чи барана, чи то вівцю
На стіл становлять муж з жоною.
Бенкет, справжній сільський бенкет,
Як то бува на панських гулях!..

«Насилу вирвався з тенет...
Я не забув! — мовляв Цибуля —
Збирався я уже давно
Віддячити Чередникові!..»

Тут гримнув постріл у вікно
І він замовк на цьому слові,
Нестямно падаючи з ніг.

Один-другий надвір побіг.
Але — ні слуху, ані духу.
Цибуля ж трошки постогнав
Та й душу Богові віддав.

Відраня-вранц' завирюха
Вже вила грізно над селом.
Чутки носилися кругом,
Що куркулі вчинили вбивство.

Для ГеПеУ ж прийшлося злочинство,
Як в голод хліба сім мішків:
Один десяточок дядьків,
Що знали „притчі во язиціх”,
Взяли негайно до в'язниці.

Заворушилося село,
Збентежене лукавим духом.
Усе кипіло і гуло:
«За що, за що Стецька Обуха
Та Черевантенка Петра
Взяли в тюрму ворожі сили?
Або Омелька Кобзаря?
Або й Євгена Мотовила?..
Та що й казати!.. Н один,
Із хлопців взятих до в'язниці,
Не мав підозр, або провин.
Поруку дасть уся Криниця.
Громадою всією ми
Їх мусим вирвати з тюрми.»

Та доки люд із лігв ведмежих
Збирався виступить на кін,
В обідній час на сполох дзвін
Загомонів тривожно з вежі.
Селянство ринуло надвір
І, збите дзвоном з пантелику,

Із боку в бік метало зір,
Той л'з на хлів, той на осику —
Але ні диму, ні вогню.

А дзвін все дужче й дужче з вежі
Лунає сумно в далину.
Зойк, крик жінок, як в час пожежі,
Зливався з дзвоном в лемент-гуд.
«Та що ж там є? Що за подія?» —
Стривожено шептався люд,
Прямуючи до місця дії.

А там... — О, роде навісний!
Безчестям вкриєшся віднині
За намір осквернить святиню
І затемнити світ ясний.
Ти не вважав на гнів громади,
На гнів народної душі
І до церковних стін в ограду
Послав з замком „товаришів” —
Своїх діянь апологетів..
Та що гвинтівки і багнети!..
Безстрашний гнів! — На пархачів
Сотні кочерг та рогачів
Зняли жінки на поклик дзвону,
Щоб взяти храм під охорону
Від зазіхань людців чужих,
І см'ло ринули на них,
Мов грізна буря-хуртовина,
З словами правди на устах:
«Стріляй, стріляйте, жидовини!
Ви ж зброю маєте в руках!
Дзвонар лежить уже он долі..
Доволі глуму і сваволі!
Не будем далі ми мовчати! —
Жінки вогнем палахкотять
І насуваються горою —

Віддайте, киньте хутко зброю!..»
«Хапайте їх!.. Лушіть жидків!»
«В'яжіть, в'яжіть проклятим руки!» —
Підб'гло декілька дядьків —
«Частуйте рогачами, дрюком!»
«Валіть на землю їх, на сніг!»
«Кочергами збивайте з ніг!»
«Частуйте дужче, бийте ззаду!»
«Тягніть до дуба, на петлю!»
«Не майте милости й жалю!» —
Несуться вигуки з громади.
І розбушований бенкет
Йде до віразніших прикмет.

У той же час коло дзвіниці
Прибита горем — тягарем
Квилить, ридаючи дівиця,
Схилившись над дзвонарем:

Ой, тату, леле, голубоньку!
Навік заснув ти на снігу.
Навіщо ж ти нещасну доньку
Саму залишив на біду?..

До кого ж я та й прихилюся?
Кому про горе розповім,
Коли їдеш ти до матусі
На вічний спочин в темний дім.

Ой, тату, леле, голубоньку!
Як зацвітуть квітки в гаю,
Вернися ж хоч на час до доньки
Та й дай порадоньку свою.
(Ридає)

«Загін летить!.. Загін кінноти
Уже в'їжджає у село!..

Залиште бити цю голоту!» —
Серед громади прогуло.

Нестримно люд метнувся до втечі.

В момент стихає колотнеча.
Там де тривав кривавий бій
Лежав старий дзвонар Бугрій.
Над ним, як перш, ридала дочка.
Поодаль вбитих два жидочки
Та троє, ніби, з християн,
Що мали ще життя ознаки.

Село — завмерло з переляку: —
Кіннота вкрила весь майдан.

Загін в Криницю завітавши,
Партійці в декотрих спитавши
Про збіг обставин і подій,
Прийшов до висновку сумного:
Старий дідок, дзвонар Бугрій,
Поліг від задуму лихого —
Від кулі, звісно, куркуля,
Що тишком зблизу і здаля
Державі діє скрізь на шкоду,
Бож лютий ворог він народу.

Без зволікань і без розмов
Усіх в громаду кличуть знов.

Вже починає вечоріти.
Мороз на вікна сіє квіти,
Спускається на землю ніч.
А до громади — марна річ,
Як змовились: — ані людини!

Вночі, пізньої години,
Як спати вже лягло село,

Начальник карного загону,
Піславши варту — охорону,
Понурих очі і чоло
І мре солодко в уяві:
«В цю ж ніч влаштуємо розправу.
Завдам я жаху куркульні!..»

А за годину, може, другу
Уже сидів він на коні
І розганяв у леті тугу.

Спокійно й мирно все пройшло
В блаженну, сонну, тиху пору.
Не зворухнулося село!..

Назводили людей в комору
І чоловіків, і жінок,
І молодих, і літніх віком,
Були й вагітні і каліки.
І кожен, мов в землі кілок,
Стоїть у тісняві безмовно,
Завдам я жару куркулям!..»

Аж ось — дверей почувся рип.

«Виходьте хутко, послідовно:
Білокопитенко Іван,
Бузун Макар, Галай Степан,
Оверко Цись, Ілько Коваadlo...
Хутчіш!.. Хутчіш, куркульське падло!» —
Неслась в пітьмі гаркава річ...

(Лунає п'ять пострілів)

Здригнулась даль.. Проснулась ніч...

П'ятірку хлопців розстрілявши,
Загін, попивши й погулявши,

Уранці вирушив в похід
З ватагою людей з комори.
Село, вдивляючись у слід,
Аж поки й зникли бранці з зору,
Нарахувало — сорок п'ять.

Лились
 потоки
 сліз,
 проклять...

Минали дні гіркі, тривожні.
Як на вулкані все жило.
Загони карні переможно
Лтали із села в село
І довгими рядами гнали
Людей невинних до в'язниць
За спровоковані підпали
Та всип отрути до криниць,
За вбивства темні із-за рогу;
За хід до церкви й віру в Бога;
За те, що двір хороший мав
Та землю потом придбавав;
За нехіть бути в колективі;
За довгий розум та язик
І безліч інших заковик
Катам служили за мотиви
До арештів і для тортур.

Та люд лишавсь твердий, як мур.
Невпинна ж буря-хуртовина,
Охоплюючи всю країну,
Переростала хутко в шквал,
І ось прибив дев'ятий вал:

Селянство грізно хвилювалось.
Стихийне ремство не вгавалось.

Народ тремтів, як в сполох дзвін.
На штурмові тюремних стін,
В кривавих боях з ворогами
Літали селища думками,
А де-не-де й до збройних дій
У розпачі селянство бралось,
І, як пожежа в суховій,
Повстання з іскри розгорялось.
Та як орел цар птиць без крил
Літатъ не взмозі на просторі,
Чи чайка, вибившись із сил,
Втопа в безмежнім синім морі,
Так і беззбройна та юрба,
Що йшла на ворогів стіною,
Як починалася пальба
На сніг хилилась головою
І падала нестямно з ніг.
Так умирала серед поля,
Вкриваючи пухнастий сніг,
Подолана селянська воля.

ПІСНЯ П'ЯТА

ПОСЛАНЦІ

Тимчасом з міста посланці
Роз'їхались в усі кінці
Діла колгоспні направлять.
Щось тисяч, ніби, з двадцять'ять
Досвідчених більшовиків
Послали нищить куркулів.

З першопрестольної столиці
Наказ був — відібрати рушниці
У „вірнопідданих” людей,
Щоб не зустрінули гостей,
Як найлютіших ворогів.
(Сам мудрий Сталін так звелів.)

Всім посланцям, крім настанов,
Дали пістолі та рушниці
І до Зеленої Крилиці
Приїхав тисячник Батров.

Доки розгорнуться події
І вглядите його ви дії
Змалюю вам за пляном теми
Героя нашої поеми.

Родився, звісно, в Україні.
Тридцятирічна вже людина.
Освіту має початкову.
Вживає лиш московську мову.
По-українськи розуміє,
А розмовляти не уміє,
Як всі „хохли” і москвини.

За громадянської війни
Служив в ЧеКа, а потім в ЧОН'і.
Боровся в карному загоні
Із українським „бандитизмом”.
Пізнш подався до „Партшколи”,
Де вчив „Питання Ленінізму”
Курс лекцій слухав з „Істомолу”
Та „Боротьби за владу Рад”.
Почув там вперше „Діямат”
І полюбив його без міри,
Як більшовицький символ віри.
Закінчивши „Партійну школу”,
Багров, по імені Микола,
По крові й духу пролетар,
Пішов на працю до Донбасу
І до останнього аж часу
Там працював, як секретар
Партосередку на заводі.

Тепер, по власній волі й згоді,
На заклик партії й вождя,
Почесну взяв на себе ролю.

Він не робив ніколи в полі.
Проте — людина молода,
Бадьора, сміла, енергійна.
Дививсь вперед небезнадійно.
Цього і досить взагалі,
Щоб правувати на селі.
Багнет, „наган” і сім патронів
Сильніше діють в'д законів,
Це вірні друзі в боротьбі
І зроблять хочби що тобі!

Цю більшовицьку настанову
Багров, як кожен демагог,

Приймав за догму і основу
До успіху та перемог.

Він весь пірнув в свою роботу:
Актив скликає на суботу;
Товче з партійцями статут;
Кумедний показовий суд
Улаштував над богомольцем;
Дає завдання комсомольцям
Втягти в колгосп своїх батьків;
Не раз звертався й до дядьків —
Тлумачачи вождя промову,
Усю читав їм слово-в-слово
І безліч - безліч інших справ,
Не менш серйозних і важливих,
Серед народу проробляв
І дбав за розцвіт колективу.

Зібравсь в суботу весь актив
І наш Багров проголосив:
«Товариші!.. Вам всім відомо,
Що партія і вождь наш Сталін
На шлях репресій йдуть свідомо.
Потрібен притиск на педалі,
Щоб утворити щось нове,
Куркульство в селах ще живе.
Та це — небажаний нам гість!
Свої гадючі жала й злість
Вони встромляли б в колективи;
Псували б скрізь, де лиш можливо;
Ставали б всюди нам на шкіді,
Та що й казати — далі годі!..
Ми мусим всіх цих лютих звірів
Хутчіш заслати до Сибіру.
Скажу по правді: як проказу
Усю куркульську злу заразу
Я тут би знищував до пня.

А то — вези ще в заслання!..
Ех-ех!.. Щось пахне тут комізмом.
Он при військовім комунізм!
Поставиш їх бувало в ряд
І кулеметом всіх підряд!..
Ото діла! Ото наука
Куркульським клятим хижим крукам.
Я не повіз би їх в Сибір...
Та що ж! Іти наперекір —
Не ті часи, не маєм права,
І будемо чинить розправу,
Як наказав нам райпарком.

З товаришем Чередником
Ми склали списки кандидатів.
Іх зараз будем розглядати.
Та пам'ятайте — диктатура
Не знає сліз, ані жалю.
В огонь їх всіх би, на петлю!
Ото найкраща коректура
Була б проклятій куркульн'.
Перече хто цьому, чи ні?..»

В обличчях — ніч.

По тому слово
Багров надав Чередникові,
Замкнув ключем сельбуду двері,
Метнув на всіх свій хижий зір,
Немов страшна психохимера,
І розпочався обговор.

Проїшла пора сільських ідилій,
Коли було проти неділі
Після трудів тяжких, забот
Вся юнь, мов плав весінніх вод,
У вітробуйнім пориванні
До місць зимового гуляння —

На вечірниці й з вечірниць,
Пливла веселою юрбою.
І шепіт ночі таємниць,
І спів повільною ходою,
І парубоцький свист лункий,
І гонористий сміх дівочий,
І брязк т бубону дзвінкий
Бреніли шумно до півночі
Над спочиваючим селом.

Проїшла, пройшла пора блаженна
У леті бурянім, шаленім
І смерти жах могильним сном,
Вже в час вечірньої зірниць,
Усе окутує в селі
І спів Зеленої Криниці
Не залунає в сивій млі.
Не залунає спів, не вчуєш мови,
Не стрнеш людської душі...
Шумлять гаї, ліси, діброви.
Шепочуть тихо комиші.

В цей час змертвілої пори
До сельбудинку з-за гори
Хтось тихо-тихо підкрадався.
Став під одним, другим вікном,
Схилився, нап'явся сіряком
І, притаївшись, прислухався.

«Це звичайнісінька ж брехня!
Не пив ніколи в нього й чарки.
Яка ж для мене він рідня?»

«Та годі вам, залиште сварку!..»

«І я не згоден з цим.» —
«Чому?»

«Його ж нема, взяли в тюрму.
Либонь, без голови родини
Вивозити в Сибір дружину
І п'ятеро малих дітей...»

«Дітей?! — Куркульські собачата!
Лиш так потрібно розглядати,
А не вважати за людей.
Тут непотрібна інша мова!..»

«І цілковито зайвий спір —
Подвір'я й клуня пречудові!
Влаштуем там бригадний двір.
До того ж коні — наче змії.»

«А як то все здобуто, як?
Він працьовитий середняк.»

«Про що йде річ? — не розумію —
Куркуль він є чи не куркуль?
Вживав батрацький труд в господі?»

«Ні він, ні дід — ніколи й зроду!
Ціна цим спорам — просто нуль! —
Кажу я вам повноголосно.»

«Бо ти — куркульський підголосник!»

«А ти — хабарник і злочинець.
Від кого мав щодня „гостинець”,
Як землеустрій був в селі?»

«Брехня, це наклепи все злі!»

«Не наклепи!»

«Брехня ворожа!»

«Я доведу...»

«Мели, небоже!..»

«Та досить, досить цих розмов!
Обох прохаю до порядку.»

«Скажіть, товаришу Багров,
Можливо це, на вашу гадку,
Щоб комсомольський ватажок
На кожному кроці, під шумок
Ганьбив, як ту гірчисту редьку,
Мене, вождя партосередку?»

«Ти заспокійся, Чередник!
Не час, не час про суперечки...»

«Облюбував він, бач, містечко...»

«Та прикуси, Шульга, язик!»

«І хоче вигнать до Сибіру.»

«Замовкнеш ти, чи ні, Шульга,»

«Ви можете не йняти віри...»

«Не буде тут твоя й нога,
Як не замовкнеш в цю ж хвилину!..»

І раптом стало — ні гу-гу!

Багров дивився на Шульгу,
Чередникові погляд кинув,
А потім знову на актив
І в гніві, з злістю говорив:
«Погрузли ви в опортун змі

Аж до самісіньких ушей!
Он при військовім комунізмі
Товкли ми їх, немов мишей,
А гляньте, скільки розплодилось!..
Так із-за чого ж, власне, спір?
З корінням всіх їх на Сибір,
Щоб кляте зілля не водилось
На усуспільненій землі!
В огні, в розпеченій смолі
Їх мусим нищити нещадно.
Пройшла вже слабости пора —
Рука могутня і всевладна
У нашого проводаря!..
А ти, Шульга, — з своїм покровом.»

«Не так, не так! Дозвольте слово.»

«Кажі!»

«Я — теж на куркулів.
На них я здавна маю гнів.
Їх мусим знищити, як клясу.
Але ж дозвольте — скільки їх?..
Відомо всім, свого ще часу,
За Леніном, — а це не сміх! —
Було їх, щось, до двох відсотків.»

«Ех, ти ж!.. Опортуніст ти кроткий,
Раз вдався в цей час до рахівниць.
Я не чекав таких дурниць.
Та що про це нам розмовляти!
Не вчив ти, хлопче, діямату!
От в чому тут уся біда.»

Прийми ж, Шульга, мою пораду:
Людина ти ще молода.
На все життя лишишся ззаду,

Як попадеш у протокол,
Ти розумієш чим це пахне? —
Залишиш, хлопче, комсомол.
А там — дивись і громом трахне
Тебе караюча рука
За всю твою немудру мову.
Так бачиш справа тут яка?..
Яке ж твоє останнє слово?»

«Я не відмовлюсь від думок.»

«Ах, так!.. Гляди ж, товаришок, —
Не завжди з торгу мають зиски.»

І знов зачитують по списку.
І знов триває обговор.
Багров надувся, наче звір.

Сумнівність внесена авансом,
Як крик сичів у тишині,
В серцях лунала дисонансом,
Будила настрої сумні —
Вагання, шепіт і тривога
Крутились вже коло порога.
Згасав запал, спадав порив,
Зніжковів увесь актив.

Багрову з злости гірко й тоскно.
Він вовком вив в своїх думках:
«Ах, ти ж, куркульський підголосник!
Не був ще ти в моїх руках.
Я покажу тобі відсотки!
Я нагадаю в певну мить,
Як куркуляку Полуботка
Ти бравсь на зборах захистить.»
В'н весь горить, палає гнівом,
У очі приском тисне кров.

«Як добрий настрій у актира
Я утворити зможу знов? —
Шугає думка летом птиці —
Тут зайвий, зайвий є Шульга!..
Ні, ні! Не так!.. Це є дурниця.
Він помішник наш, він слуга.
Слова — не злочин і не зрада.
Він мусить бути на нараді!..
Так що ж робить?» — мудрить Багров
І гнів мінєє в н на жарти:
«А ну, Шульга, виходь з-за парти
І проявляй свою любов
До куркуляки Забіяки!..
Мовчиш?..»

«Мовчу.»

«Чому?»

«А так!..»

«Побити б декілько ломак,
Щоб відрізняв кукіль від маку
І навчивсь тримати піст,
Коли не дмуть у гриву й хвіст.»

«Га-га-га-гаааааа!..» —
Зареготали активісти.

«Чого ж тепер мовчиш, Шульга?..
Всі комсомольці й комуністи
Пояснення від тебе ждуть.» —
Багров, сіяючи, говоре.

Шульга мовчить. Усі ревуть —
Роздайтеся ліси і гори!
Вернувсь запальний дух, порив.
Пощезли сумніви й химери.

У екзальтичній атмосфері
Працює знову весь актив.

Лише одній, одній особі
Було це все не довподоби.
Думки у нього, як рої,
Клубком вертілись в голові:
«Та як це так?.. На що це схоже?..
До двох — і більше десяти!..
Ні, ні! Я з ними йти не зможу
До божевільної мети.
Звідкіль це все?.. З якого часу?..
Всьому піду наперекір!..
Хоч щось зроблю у темній масі.
Я не такий ще лютий звір!..»

Думки Шульги неслись в минуле.
Гарбут, і Гресь, і Залізняка
І шкільний друг Юрко Чумак
Перед очима промайнули,
Мов загадковий дивний сон..
Юрко?.. В вікні?.. Що за причина?..
Звідкіль він взявсь в таку хвилину?..
Екстаз — чи таємниць закон?..
Чи, може, посміх злої долі,
Щоб не шукав у комсомолі
Для вступу в вищу школу путь?..
Химерний сон!.. Він — в інституті!
Юрка нема, немає тут.
Так-так! Цього не може бути.»

Настроений на добрий лад
Актив ще вилив трохи поту
І раду дав усім п'ядряд.

«Голосувати — тільки проти!» —
Багров баском оголосив,

З цим мовчки згодивсь весь актив
І список, судячи відносно,
Пройшов би весь „одноголосно”,
Коли б не був тут наш Шульга.
(Упертий бісова нудьга!) —
Він „втримавсь”, бач, як кажуть наші,
І цим влив ложку дьогтю в кашу.

Та це Багрову — тринь-трава!
„На сто” він виконав завдання.
Болить хай в інших голова!

Йдучи з наради, на прощання
Він дав ще декілько завваг
І промом вигукнув у залі:
«Нехай живе наш мудрий Сталін!
Хай майорить червоний стяг!»

Всі загули, либонь, охоче —
Хто „слава” крикнув, хто „ура”.

Хилились
зорі
до півночі.

Хто ж то, нап'яшись сіряком,
Вслухавсь так довго під вікном?
Чому біжить він безупинно,
Неначе злодій, попідтинню?
Куди в цей час трима він путь?
Його не ловлять, не женуть.
Чого ж спішить, летить стрілою
До тих хатин, що над Сулою?..

Прибіг... Спинився... За стоги
Заходить нишком... Важко дише...

Оглянувсь... Слуха... Повна тиша —
Ані шелесне навкруги.

Стоїть в задумі... Витер піт...
«Здається — ні ч мене не зрадить.
Навіки проклят Богом світ!..»

«Чом довго так нема з наради?..
Невже okazія якась?..»

«Можливе все в цю люту пору.»

«Не думаю — не з тих Михась!..»

«А ну, лиш, вийдіть котрийсь з двору,
Пригляньтесь пильно навкруги!» —
Господар хати мовив кротко —
Церковний титар Полуботко.

«Щось добре, певно, вороги
Готують нам, замість вечері!..»

«Стривай!.. Здалось, чи й справді стук?..»

Завмерли...
Знову...
«Він!..»

І в двері
Прожогом вскочив жданий Крук.

«Ну, що?.. Ну, як?.. Ну, що нового?» —
Переплелися голоси..

«Стривайте... цитьте, ради Бога!..
Вважайте — судні йдуть часи.
Я весь горю.. тремчу і досі...
Не повертається язик...»

Я стрибом біг, як цап в горосі,
Щоб часом „друг” наш Чередник
Не встиг нам вс м управить роги...»

«Та говори вже, ради Бога!..»

«Пропали ми!.. Усім каюк...» —
Прошепотів загробно Крук.

Аж раптом стук, як перш, у шибку.
«Це ж що таке?.. Згасить вогонь!..
Поглянем в темін, що за рибка
Приплинула до підвіконь.
Хто там?»

«Це — я»

»Назвись, небоже!«

«По голосу не визнаєте?..»

«Ніяк пізнати я не можу.»

«Шульга — коли пішлось на те.»

«Шульга?»

«Та вже ж... У пильній справі.»

«Чого ж ти хочеш, говори!»

«Та зрозумійте, дядьку Сава:
Такої пізньої пори
В звичайних справах не приходять.
Пускайте в хату, без питань!
Про долю вашу мова ходить.»

«Щось дивне.»

»Можна, без вагань!« —

Озвався Крук беззастережно.

«Чекай лиш хвильку, одягнусь...
Всі — в кухню!.. Мусим обережно —
Це ж, може, п'дступ, справжня гнусь!..»

Село!.. Моя країно рідна!..
Коли й яка рука негідна
В часи нові й давно забуті
Могла глумитися так люто
Над людом праведним землі?..

Які царі та королі,
Некороновані тирани,
Князі, сатрапи й вожаки
Ятрили так народні рани,
Як нехристи-більшовики?..

Хто життедаїні нищив соки —
Твердиню й плід своїх батьків?..

Промовте ж, мудреці й пророки,
З прапам'ятних глибин віків!..

.....

Ридай, душе, і плачте струни
Моеї ліри й на скрижаль
Кривавих злочинів Перуна
Складіть мій сум, журбу й печаль,
І допишіть іще сторінку —
До пісні п'ятої фінал —
Як блазня-генія шакал
В оселях ніччю рискав гірко.

«Він тут, він тут, проклятий гад!..
По два під вікна станьте в ряд.
Ми йдем з Чередником під двері.
Тут всі в гадючій цій печері!
Глядіть, щоб жоден хижий крук
Не виприснув із наших рук.
Всіх мусим виловить до ранку

До зброї здатних куркулів!
В хліві посидять кілька днів...
Ще завважу на останку:
Як тільки що — стрілять і край!»

«Ей, ти, куркулю, відчиняй!..
Вже відростив ти досить пузо!» —
Забарабанили гуртом,
Що й ліс озвався за селом
І очерети сонні в лузі.

У хаті сполох, метушня.

«Чого вам треба, люди добрі?
Хіба не вистачить вам дня?..»

«Не розмовлять!»

«Дивись, хоробрі!» —
Скрегочучи, промовив Крук.

«Хутчіш, хутчіш, куркульська мордо...!»

«Не відчиняють!.. Живим до рук
Я не віддамсь! — Рішучо й гордо
Крук мовив, ставши до дверей —
Хто волі хоче — до сней!..
Признатись, товариство, мушу:
Для псів зберіг я добру грушу...»

«Останнє слово куркульні: —
Відчинете?.. Тут не до сміху!..
Кажіть негайно, бо з-під стріхи
Закукурікають півні!»

«Стривайте, йду вже відчиняти.»
Тут раптом бухнула граната

І запищали вороги.

«Час діять, друзі! Врозтіч, в двері!..»

«По куркулях огонь! З ноги!..»

Гремів
салют
новітній
ері.

ПІСНЯ ШОСТА

ХУРТОВИНА

Тож не хмари громотворні
Облягли з усіх кінців.
Тож злітались круки чорні
Москвіщини посланці:
Наказ ката виконати,
Україну руйнувати,
Степ широкий спустошати
І в кайдани люд кувати.
Чує серце України,
Що приходить лихо,
Та нічого вже не вдієш —
Мушиш сидіть тихо...

Так згадаймо же, братове,
Симона Петлюру.
Коли б був він — не гнітила б
Люта диктатура.

Не гнітила б, панували б
В рідній Україні.
Не везли б нас для загину
У сніги чужини...

Ой, вернися ж, отамане,
З далекого світу!
Та й дай свою порадоньку
Нерозумним дітям.

Ой, прилинь же, отамане,
Орлом сизокрилим!

Та й навчи нас, як зростити
Нам підтяті крила.

Ой, прилинь же, отамане,
Вітром опівночі!
Будем вірити в твоє слово,
Як в слово пророче.

Прилинь, прилинь, не барися,
Батьку, отамане!
Та й дай свою порадоньку
Доки сонце встане.

Прилинь, батьку, до схід сонця,
Доки ворог спить ще!
Доки буря - хуртовина
Ще не рве й не свище...

Ох, чому ж бо ви, братове,
Тоді не єднались,
А з своїми ворогами
Залюбки братались?

Молилися навіть з ними
До їхнього „бога”
І кидали гострі терни
На власну дорогу.

Утопили в своїй крові
Волю України.
Гиньте ж, гиньте, нерозумні,
У снігах чужини.

Погибайте у чужині,
Мучтесь в лютих карах!
Доки знов огонь повіє
З Холодного Яру...

Заридали гірко люди
В цю сумну годину.
А тим часом здійнялася
Страшна хуртовина.

Вітер гуде, завиває.
Гілля безлисте гойдає.
Гне верховіття додолу.
Ломить дерева на полі.
Рве, котить сніг по землі.
Звірем реве в сивій млі.

Зникли оселі й поля.
Глухо стогнала земля.
Журно співали ліси,
В фугу в'ючи голоси.
Птиці на землю безсило
Падали, н би безкрилі.
З ляку ревіла худоба.
Сили пекельні з-за проба
Сонце схопили, сховали
Й смерти танок танцювали...

В таку добу, під хуртовину,
Кати-сатрапи України,
Взялись вивозити людей
Із рідних сел за Єнісей.
Літають верхи людомори
І чинять глумство, муки й горе,
Над людом вигнаним на сніг:
«Всіх обшукать з голів до ніг!
З жінок постягувать спідниці!
Ти бач, — убехкались, телиці!
Ще й хитрує куркульня!» —
Кричать що сил активні й браві
Брати — Мишко й Роман Угняві.

Навкруг вигнанців — їх рідня,
Селяни й друзі в лютім горі,
Киплять, гудуть, шумлять, як море:
«Кого й за що вигонять з хат?
Кому петлю готує кат?
Селяни, люди наші, рідні!
Такі ж вони, як всі ми бідні.
Поглянь, на що ідуть вони!
Та що ж ви робите, сатаня?..
Нащо здирать взуття й штани?..
За що з братів таке знущання?..»

«Не підступать до куркульні!
Усі назад!.. Відходьте далі!
Вернись, старий!.. — гука в запалі
Багров, летючи на коні, —
Назад, назад!.. Стріляти буду!..»

Іржання коней, стогін люду,
Крик, зойк і плач дтей малих,
Зітхання, охкання старих,
Прокльони, шеліт про спасіння,
Хурдиги свист, мов гуд котла,
І всенародне голосіння
Посеред вигону села —
Бездні рев в час дій вулкану.

«Куди, куди?.. Усі назад!..
Що тут потрібно вам, селяни?..
Чого зійшлись, як на парад?..»

«Верніть до хат братів і сестер!..
Завіщо їх на смерть в Сибір?..»

«Вернуть?.. Ось бачите „Вінчестер“..
Хто непоганий має зір
Повинен знати без розмовт:

Хай по коліна будем в крові,
А створим, створим колектив!..» —
Роман, метаючись, трубив.

«До хат, до хат у цю ж хвилину!»
Поштовхують людей у спину —

Кому там жалко ворогів?..»

Пригнали й в'язнів-куркулів...

Ще дужче море сколихнулось.
Ще дужче серце стрепенулось.
Ще дужче хвижа загула.
Ридала жалібно земля,
Прощаючись з людьми навіки.

Старий Чумак закрив повіки —
Краплинки бризнули з очей.
З саней уставши, глянув в небо,
Кожуха зняв з своїх плечей:
«Візьміть, візьміть, мені не треба —
До дочок мовив і синів —
Нащо мої старечі кості
Везти від рідних берегів?..
Я мушу тут в журбі без злости
Скінчити свій життєвий біг.»

Багров з'явився в цю хвилину.
Чумак спинає й на коліна
Він падає до Багрова ніг:
«Убий, — товаришу і сину —
А не поїду я з села.
Нехай душа моя загине —
Де молодість моя цвіла;
Де піт і кров моя і сили
Вросли у цвіт лугів, садків;
Де праотців стоять могили

І спочиває прах батьків...
Тут все, тут все моє минуло!..
Тут мій найбільший скарб — земля.
Вона до мене й промовля...
Так май же, сину, серце чуле:
Убий, або до хати знов...
Чекай, не йди, ...убий — не встану.»

«Зв'яжіть собаку й киньте в сани! —
Сказившись, випалив Багров, —
Приготуватися в дорогу!..»

«Куди?.. Стривай!.. Ти що, оглух?..»

«Там зять, дочка моя й небога.
Дозвольте дати їм кожух.

Задубнуть же маленькі діти.»

«Ти мусиш, врешті, зрозуміти...»

«Нащо тут стільки слів, думок?
Сокиру в руки й мотузок!
От вся проста й правдива мова» —
Озався другий людолов.

«Наказую — ревнув Багров —
За хвилику будьте всі готові!..»

Над людом острах, жах пробіг.
В момент затихла колотнеча.
Блиснули голови старечі
І борода — укрили сніг.

Чумак лежить безмовно в саях.
Думки його, як бистрий кінь,
Летять нестримно в далечінь.
Із ним сини й дочка Оксана
Рида, вмиваючись слізьми.

«Допоможіть!.. Ще раз в останнє
На церкву Божу я погляну
Та попрощаюся з людьми...»

«Рушай! За мною вся колона!..»

«Рушаймо!» — вартові гудуть.
І рушили

вигнанці
в путь.

«Прощавайте, люди добрі —
Наші вороги.
Нас сьогодні, а вас завтра
Повезуть в сніги.» —

Та ще й дужче залилася
Оксана сльозами,
Помахавши хустиною
Понад головами.

За саннями іде безмовно
Неповинна жертва.
Йде, спіпкнеться, оглянеться —
Ні жива, ні мертва.

«Ой, ви, діти, мої квіти,
Мої Безталанні!
Хто догляне, приголубить,
Як мене не стане!

Хто зів'є для вас гніздечко,
Мої голуб'ята?
Хто вас бідних нагодує
Без матері й тата?..

Де ж тепер ти, моє сонце, —
Батьку і дружино?
Чи живий ще, чи загинув
У снігах чужини?..

Вітри буйні, бистрокрилі,
Вітри-вістопощі!
Як живий він, — то скажіть,
Щоб чекав нас в гості.»

Ще раз глянула Оксана —
Зникли вже оселі.
Навкруг стогін, вітрів регіт
В монотонних трелях...

Дума, мліючи, нещасна,
Вгамовує серце,
Мов подоланий в змаганні
У кривавім герці.

«Боже милий, всемогутній,
Ти — одна надія.
Не дай же нам загинути
У руках злодіїв.»

Знов замислилась сердешна,
Умилась сльозами
І затаєне бажання
Вимовля словами:

«Бодай же вам, добрі люди, —
Пани - голодранці,
Так жилось на білім світі,
Як і нам вигнанцям...»

Серце, серце невгомоне,
Моя ти, Оксано!

Як любив, як ти співала --
«В небесах осанна.»

Чи ж не бачиш ти, що й досі
На валу цариннім
Стоять бідні і багаті,
Плачучи невпинно?..

Чи ж зупинить воїн кулю,
Що летить на груди?
Чи ж зламають збройну силу
Ті беззбройні люди?..

Не ридай же, моє серце,
Не тривожся марно.
Море сліз і людські муки
Не минуть безкарно.

Заспокійся, одумайся,
І не гніви Бога.
Я ж долину і погляну
На шляхи й дороги...

В млі хурдижній навкруги --
Ні сліду людської ноги,
Ні звіра в полі, ані птиці.
Лиш звідусіль до залізниці
Ватаги збройні гайдуків --
Урбанізовані шакали --
Ведуть,
 женуть,
 везуть
 рабів
Новітнього Сарданапала.

Бучний, славетний карнавал
Улаштував Сарданапал!.. —

Для всіх ґратовані вагони;
Навкруг в ірськова охорона
У малинових картузах;
На людях розпач, сум і жаж;
Легенький лемент і гудіння
Дитячі писки й голосіння
Як де зриваються з грудей.
Хвилинка ще — і апогею
Вже досягає епопея:
За ґрати всажують людей.

«А ти ж чого сидиш, куркулю? —
Викрикує якийсь барбос, —
Схотів одержать в лоба кулю?
Чи ждеш, щоб Бог-Господь-Христос
Прийшов тобі на допомогу?..
Нема, ...ми знищили вже Бога!..
Карабкайся в вагон, старий!»

«Не могу... зовсім я слабій...»

«Хутчіш, хутчіш залазь, падлюко!» —
І полетів Чумак в вагон.

Замки на дверях... Зирять люки...
Летить невпинно ешелон.

Гуде, лютує хуртовина,
Мете сніги за валом вал.
Тож в беззахисній Україні
Гуля, реве Сарданапал.

Кінець першої частини
1934 — 1946 р.р.

ПІСНЯ СЬОМА

ПІСЛЯ БУРІ

Стих лютий бій села із містом,
Гремлять літаври перемог.
Під гуд їх кожен з активістів
Вселяється в чужий чертог.

Без праці тяжкої й напруги,
Без поту м'язів і турбот
Від д-да-прадіда п'янюгам
Діставсь шматок легкий у рот.

«Гуляй, гуляє і пий до краю! —
Ревуть щоденно уночі
Сп'янілих переможців зграї —
Минулося для дукачів!..
Тепер вже наше зверху право!..»
«Ми суд, і воля і закон!..»
«Це хто живе?.. Ага!.. Сластьон!..
Підбурювач проти держави!..»
«Зайдім, зайдімо на часок.
Узнаєм міць його кісток!..»

«Ей, ти, куркульський підголосник!
Впускай до хати владарів!..»

«Чого не йдеш в колгосп і досі?..»
«Ти ще й тепер за дукир'в?..»
«Вб'ємо, як пса!.. Потрошим кості!..»

«Та що це ви, товариші!..
Чим провинив?.. Чекав вас в гості,

Приготував булки й книші,
І самогонку і слив'янку.
Ось спробуйте, яка на смак.»

«А ну, налий маленьку склянку.
Як добра — буде з гречки мак.»

«Прошу, прошу усіх до столу!..»

«Хе-хе!.. Та це ж первак, огонь!..
Ну, щож, хай буде так, Миколо.
Але — як далі осторонь
Лишишся ти від колективу,
Одержиш кару справедливу.»

Дзвенять склянки і чарочки.
Пляшки зникають, булочки,
І холодці та варенуха,
Ховаючись у п'яні брюха.
Веселий гомін, регіт, сміх
В нуднім плетуться унісоні.

«Не думай, друже — до Сластьона —
Що ми про твій забули гр'х.
Водивсь ти не знечев'я з Круком...
Послухай же моїх порад:
Десь тут ховається він гад.
Як допоможеш взяти в руки
Цього бандитського вождя,
В пошані будеш все життя.
До того ж слава й нагорода...»

Так як?.. Бажаєш з нами броду
Шукать в мутнесенькій воді?..

Не хочеш?.. То дивись тоді,
Щоб не жалівсь пізніш на долю,

Як дехто інший з простаків...
Ти зваж ще й те, що куркулів —
І Забіяку, і Недолю,
І Полуботка, і Шульгу
Вже розстріляло Гепеу.
Ми не слабі, не безпорадні.
Рука могутня безпощадно
Розтрощить кубла ворог в...»

Тут з двору постріл прогремів
І поваливсь Мишко Угнявий,
Мов колос скошений, на діл.

Надворі тиша величава.
Дрімає журно суходіл.
Сула, зломавши пуга-кригу,
Шумить, журчить, мов водоспад,
Несе коріння, лід, ломиги
І човен-дуб, де хлопців ряд
Ховають слід з двора Сластьона.
Злотисто-синій океан —
Величних діл Творця корона —
Горить огнем кривавих ран,
Всміхається, мигтить у водах
Широкопишної Сули
І промовля: не для незгоди,
Не для ганьби, не для хули
Усе сотворено велично.
Нащо діяння тиранічні,
Лукавство й чвари на землі?..
Защо на мирний люд гоніння?..
Поцезнуть во' лихі створіння,
Утопляться у власнім злі..
Лиш я незмірне, неозоре
Вкриватиму земні простори,
Сіятиму з висотних сфер
В віках прийдешніх, як тепер...

Не гнівайтесь, шановні друзі,
Не лайте дуже у душі,
Що на горілку та книші
Накинувсь я, а потім в тузі
Став повідати про космос
Та велич діл Його творіння.
Набрид вам всім життя хаос,
Набридли сльози й голосіння.
І все те знаю, як і ви:
Миліші сердцю місяць, зорі,
Тремтіння листу і трави,
Шептання вітру з темним бором,
П'яніння м'яти й чебрецю
Та соловейків ніжні трелі.

Хвала великому Творцю,
Що дав нам Данте, Рафаеля
Та інших мудрих сотворінь,
Що бачили де світ, де тінь,
Де правда сяє, де наруга,
Де зло кипить до брата й друга,
Де процвітає любови дар,
Як родять пристрасті пожар,
Чом люд невинний стогне й туже.

Ви теж розумні, ще й задуже!..
Не догоджу я вам ніяк:
І те не так, — і це не так..

Поезій чисти і містерій
Як пише в «Лунах літ» Орест,
Або у «Попілі імперій»,
В «Апостолах», де тяжкий хрест
Несе поет з сьозами й потом,
Я не вспомозі дати вам,
Обкручуйте колючим дротом,
Руйнуйте, спалюйте мій храм —
Не стану я на шлях ідилій!..

Я не вклонявся усякій гнилі
І не займався ремеслом,
Хоч виріс в бурю революцій
Разом з Марією й Юрком.
Не Заратустра, не Конфуцій,
Не ідоли сучасних днів
Наповнюють мою істоту,
Не подвиги „богатирів”
Із азійського болота,
А доля рідного народу,
Миським шакалам антиподи —
Незнані лицарі села.

Так от — вертаючись до теми,
Відавши мудреця уклін,
Героїв нашої поеми
Виводжу знову я на кін.

Марія, добре вам відома,
Красуня мила степова —
В цей час, як перш, самотня дома.
Від дум скорботних голова —
Немов начинена оливом.
Як та мімоза соромлива,
Перед відчиненим вікном,
Впиваючись природи сном,
Стоїть вона сумна в задумі,
До неба ночі звівши зір.
Туди її несуться думи —
Де сяє усміх ясних зір,
Де не гуляє морок ночі,
Де летиться ріками не кров,
А пісня ангельська й пророча
Про вічну правду та любов.

«Ти ще не спиш, моя дитино!..
Чому збентежена й сумна

Такої пізньої години
Стоїш, схилившись до вікна?..»

«Не спиться, мамо... Ніч казкова..
Надворі — рай!.. А в серці — тьма..
І стежки світлої нема..
Той постріл сильний, загадковий
Не сходить з думки й мов мара
Стоїть весь час в моїй уяві,
Гнітить, як кам'яна гора:
Це ж знову ліг на смертну лаву,
Не попрощавшись з життям,
Хто на заваді був катам..»

Неспокій в серці.. страшно, мамо..
Ще поки татко був із нами
І тишу ночі різав дзвін —
Часів спокійних відгомін —
В татарські хідники-печери
Могла зайти я в глупу ніч...»

«Стривай!.. це ж що за стук у двері?..
Ти чуєш?..»

«Так.»

«Предивна річ!..
Закрий вікно!.. Не грайсь, Маріє.
В цю пору ходять лиш злодії,
Та п'яні банди згонять злість..
Піду ж, дізнаюсь, що за гість...»

«Так далі жити — вже несила:
Щоночі вбивства, вічний страх...»

Кого я бачу, Боже милий!..
І гадки не було в думках...»

Юрко

Добри вечір!

Мати і Марія

Привіт і шана!

Юрко

Як злодій, мусив нічку йти...

Марія

Як рада я, що з нами ти.

Мати

Прихід твій — світло нам в тумані,
Чому раніш не завітав?

Юрко

Не мав ні часу, ні нагоди.
В борні, турботах і походах
За здобуттям життєвих прав
Я ніс тягар і пив цикуту.

Марія

Зате досяг ти інституту!

Юрко

Хвала, що Скрипник допоміг.
Але на цім мій скорбний біг
Ще не скінчивсь: батьків заслання —
Нежданий і страшний удар.
В моїх зусиллях і діяннях
Я прагну, щоб за цей пожар
Не взнали шкільні політруки.
Бо ж знову здіймуть заметіль,
І втрачу я надійну ціль,

Не взявши батька на поруки...
А що чувать за пан-отця?..

Мати

Як в воду канув він сердешний.

Марія

Не знайдеш краю, ні кінця —
Настільки темний і безмежний
Той світ ганебний Гепеу.
«Взяли його за СеВеУ» —
Сказав один із людожерів,
Здається, прокурор-жидок.

Юрко

Це їх улюблений коньок!..

Марія

Матусю, приготуй вечерю.
Юрко з путі...

Мати

Гаразд, іду.
Не забарюсь... Є все готове.

Марія

Ах, Боже, Боже!.. Скільки крові!..
За що послав таку біду!?..

Юрко

Жахливий вік експериментів! —
Запишуть в книгу всіх творінь
Уми прийдешніх поколінь..
Скільки застрелилось студентів
Та смерть свою знайшли в петлі!..
Скільки мільйонів для загину

Сигнали з рідної землі
Людей ні в чому неповинних!..

І що ж!.. — Жахнувся сам тиран,
З снігів учувши голосіння..
А перевиконавши план,
Мовляє: «Головокружіння
Від успіхів та перемог...»
Проклятий деспот демагог!..

Але не в цьому змісл події,
І не до тих веду доріг:
За тебе я боюсь, Маріє!
Підхопить хвиль невпинний біг
І понесе, мов лист, в безодню,
Якщо сидітимеш в селі.
Одно спасіння на сьогодні —
Спалить родинні кораблі
І рушити у путь зі мною.

Марія

Благословенний взявши шлюб?

Юрко

Не сперечаюся з тобою.
Але ж подумай: звуки труб
Вмить долетять до інституту,
Завіє в ньому весь тартар,
І знову стануть під удар
Мої права в борні здобуті.

Марія

Не розумію я тебе.

Юрко

Ніхто від себе не гребе.

Марія

Чом не говориш прямо й ясно?..

Юрко

Не сердься, не хвилюйся!.. Не вчасно!..
Одно, Маріє, зрозумій —
Хто не зариеється в берлогу,
Не замаскується, як змія,
Або з життям не йтиме вногу,
Поцезне, згине в вирі бур,
Впоївши кров'ю темний мур,
В час допитів та екзекуцій.
Девіз — знайти життя ключі,
Не згинуть безслідно в муці,
Як гине пташка уночі,
Що попадає в хижу пашу,
Заплутавшись у віття хащів,
Чи вітром звалених дерев.
Доби учувши дикий рев,
Не можна дізти чорту в зуби,
Чи то червоним дикунам.
В селі не варто брати шлюб
На показ нашим ворогам.

Марія

Ах, так!.. мені це неприємно.
Не любиш, Юрку, ти мене,
Коли наводиш на сумне.

Юрко

Твої припущення даремні.
Не ворог я собі й тобі.
Розважливість у боротьбі
Та відчуття діянь сваволі
Ведуть на стежку таємниць.

Мати

Готове все!.. Прошу до столу!..

Марія

Я не вдаюся до дрібниць,
Але ж... ходім... нас жде вечеря..

Життя... життя... про нього річ.
Думки літають в стратосфері...
А в душах — осінь... морок... ніч.

На обр'ях ледь мріють зорі.
А місяць, зрізаний навскіс,
Пливе, підбившись угору,
Вдивляється на землю й ліс
І в темінь вод ізмарагдових.
Не чуть сичів і сов в дібровах.
Не колихає легіт крон.
Усе пірнуло в ночі сон,
Укрившись легким туманом.
Поснули люди, спить село.
Дрімотно й місяця чоло.

А коло церкви, за парканом,
Де пан-отцівських поколінь
Прах спочиває у століттях
Під найгустішим верховіттям,
Поміж дерев, сховавшись в тінь,
Стоять у позі полохливий
Сумні села провідарі.
І чутно гомін їх квапливий:
«Простежить мусим до зорі.»

«Ми втрюх пройшлись понад водою.
Крім двох, здається, всі човни
Приковані. Отже — вони,

Напевно, попливли Сулою,
Бо ж ворог вбивцеві земля.»

«Ми запримітили здаля
Якусь людину, що від луку
Хутенько йшла. Хвилину, другу
Услід ми бігли аж сюди.
Але дарма!.. — Зник, як примара.»
«Ми втратили його сліди.»

«І заслужили цим на кару!.. —
Промовив з притиском Багров —
Чи так сухим тримають порох,
Коли гуля під носом ворог,
І п'є з нас найдорожчу кров?..»

«Мені здається, товариство,
Що слід веде в попівський двір.
У мене добрий нюх і зір.»

«Здорова думка й проречиста.»

«Немає інших ще гадок?..»

«Я теж тримаюсь цих думок.»

«Тоді — рушаємо хутенько!..»

Юрко й Марія — за столом
І поруч мати їх старенька
Про арешт гомонять гуртом,
Про вбивства, про складні проблеми...
Життя... життя... про нього річ,
На невмирущі, вічні теми...
Про темінь моря протиріч..
І ось раптово — гуркіт в двері.

«Ах, Боже мій!.. Що за химера?..
Звідкіль на голову напасть?..»

Напевно, знов „імущі власть”.

«Спитайте — хто, чого й до кого.»
«Скажіть, що в нас нема чужого.»

Ще дужчий, гураганний грім.
Заворушилися стіни й стеля.
Почувся гомін у оселі:
«Мовчить попівське кодрло-дім.
Дамо ми в інший спосіб раду...»

«Хто тут?»

«Свої. Начальство. Влада.»

«Хто саме?»

«Чередник, Багров
І повноважні з ними люди.»

«Чого вам треба?»

«Огляд буде...
Впускайте, досить нам розмов...»

Багров

Не бійтесь, матінко, нічого.
Не вчинемо свавільних дій.
Чужого в вас нема нікого?

Мати

Свої лише і... зять... теж свій.

Чередник

Хе-хе!.. Попалась рибка в сіті.
Так часто водиться на світі.

Активіст

Хороший в тебе, Павле, нюх.

Чередник

А хто ваш зять і ким свячений?
Чи зять — чи, може, „божий дух”?

Мати

Власне — не зять, а наречений.

Чередник

Ага, Чумак, що на Сибір...

Юрко

Привіт, шановні громадяне!..

Активісти

Ти бачиш, що то був за звір!..

Юрко

В пригоді чимсь, можливо, стану?

Чередник

Не на свого, либонь, коня
Ти примоститись хочеш, „друже”!

Багров

Стривайте, хлопці!.. Навмання
Хто ходить — вскакує в калюжу.
Звідкіль прийшов, товаришок?..
Які ти маєш документи?..

Юрко

Відпустку й посвідку студента.

Активісти

Ти глянь!..

Юрко

Ось проїзний квиток.

1 Активіст

Це ж що таке?.. Куркульське сміття,
Як сарана в сухе поліття,
Пролазить знов куди не слід?..

2 Активіст

Нема що думать!.. Геть із школи!..
Цій справі завтра ж дати хід!..

3 Активіст

В холодну!.. Скласти протокола!..
Ніде нечувана це річ,
Щоб воля й рішення народу,
Без огляду на нашу згоду,
Якийсь шкідник вкидав у піч.

Багров

Та заспокійтесь, товариство.
На інший мусим діять лад.

Юрко

Хоробрі надто й гонористі!..
Якийсь шкідник — це Наркомат.

Чередник

Та ти не дуже з Наркоматом!

1 Активіст

В Сибір його, услід за татом!

2 Активіст

Це ж що, товаришу Багров?..
Можливо він невинну кров

Пролив в підступний, підлий спосіб,
А ти роздумуєш над ним.

Багров

Не так, не смієм йти наосліп.
Ви не задумались над тим,
Про що, мовляв, товариш Сталін:
Законно мусим діять далі.
Він є радянський наш студент.

Голова сільради

Поважний досить аргумент.

2 Активіст

Раз так — я з партії виходжу!

Багров

Дурниці мелеш!.. Так не можна.
Ми наробили досить хиб.
Наш вождь про це сказав яскраво:
Ми перегнули — та ще й як!..
Відомо, що на цій підставі
В село повернеться Чумак.

Так, отже, друзі — знову хиба:
Вловить хотіли хитру рибу,
А на гачок вчепивсь карась.
Не судді ми й не прокурори.
Не будем більш розводить спорів...
А що Марійка, та й Юрась,
Як то говорять — на всю губу! —
Чому б же їм не взяти й шлюбу?..
З тим до побачення!.. Пішли!..»

... ..
Юрко, Марія й їхня мати,

Не ждавши милости Пілата
І можновладних яничар,
Стояли мовчки, нерухомо,
Моє трахнув блискавки удар.

«Хвала ж, хвала Тобі одному,
Що зглянувся на нас з висот
І захистив від супостата —
Промовила з сльозами мати,
Поклавши руку на кивот —
Прийміть же з Божого веління,
Мої кохані діточки,
На шлюб мое благословління...»

Всім'їхались
 в небі
 зірочки...

Там ~~...~~ минулої години
Сама Марія мовчазна
Коло відкритого вікна
В шляхи вдивлялась журавлині,
Стоїть вона тепер з Юрком,
Вітаючи у стратосфері.

«Життя, життя нас кличе, Мері!..
Ти вслухайсь, як луна кругом
Сича маленького кричання,
Як в шумові бурхливих вод
Іде весни й зими змагання.
І все то чутно відгук од,
Пісень і гимнів богу сонця.
О, Геліос, творець життя!..
Як люблю тут, коло віконця,
Відчути велич діл Буття...
Маріє! — серце, радість, щастя!..
Ми дочекаємось ще дня,

Коли пощезнуть зло й напасті,
Батьки прибудуть з заслання,
І наша Матінка-небога
Ще вчує пісню перемоги.»

«Який ти, Юрку, оптиміст!..
З тобою лину в невідомість.
Але ж.. коробиться свідомість,
Що ти — у серці атеїст.»

«Це не цілком правдиво, Мері:
Я не прихильник забобон
На згарищах старої ери.
Всьому свій час і свій закон
На позолочених скрижальях..
Поглянь, вдивися в сині далі
Де з долями пливуть човни
Під покривалом злотозорим..
І наш десь човен в хвилях моря
Гойдають, носять буруни,
Щоб в час ранкової зірниці
До берега подати нам.
Ми тут з тобою — доля там..
Та що ж!.. Хай блиска громовиця,
Нехай реве безодня вод,
Хай небезпечних ряд пригод —
В наш човен сяду безоглядно,
Хочби і крив нам шлях туман,
І попливу у океан
Життьових пристрастей всевладних.
Маріє, радість ти моя!..
Який щасливий я в цю хвилю!..»

«Юрасю, рідний, друже милий!..
Навік, навіки я твоя...»

.....
.....

«Бурхливе, грізне наше море.
І день і ніч шумить воно.
Глибини вод його просторів
Ховають безліч жертв давно» —
Віддавши данину турботам,
Юрко, вибагливий естет,
Наспіває закритим ротом
Здавен в домий всім дуєт.

«Ах, Юрку, Юрку!.. Неозоре,
Розбурхане, кипуче море
Мерещиться в моїх очах.
Я хочу бурі, бурі, бурі!..
Набридли дні мої похмурі,
Немилий вже і отчий дах.
Матусю!.. Мамо!..

Завтра рано,
До того як багрянний схід
Благословлятиме на світ,
Ми вирушаємо з Юрком.
Я мушу їхати разом.
Не хочу клопоту й мороки.
Життя в селі — тепер тюрма,
Загиблий час, пропащі роки.
Та власне — вже й села нема
З його спокоем пасторальним.
Є поле бою, ігр та спроб.
Хто скаже, що в наш вік фатальний
Не запанує чорний гроб
На місці радощів, ідил'ї?..»

«Я не перечу, діти милі.
Хай Божа воля й благодать
Над вами зацвіте віднині
Та спокій, мир і лад в родині.
Прошу й мене не забувать.»

«О, не турбуйтеся, пані-матко!..
В думках про це не майте гадки:
Раніше ніж весняний грім
Прокотиться понад полями,
Ви будете ум'сці з нами.
Ручуся словом чести в тім.»

«Гаразд, гаразд, спасибі, сину!
Радію і горджуся цим...
Лишайтесь з іменем святим.
Іду... Добраніч... Час спочину...»

«Маріє!.. Зоре!.. Слів нема...»
.....
.....
.....
Мовчанка..

Спокій...
Сон...
Пітьма.

ПІСНЯ ВОСЬМА

В С Н І Г А Х П І В Н О Ч І

На неосяжному просторі
Двіни, Вичегди і Печори,
Де угро-фінських ряд племен
Свій рід продовжують убого,
З вигнанцями Чумак Семен
В незнану ідучи дорогу,
В д Котласу далеко в глиб
Лісів північної пустелі,
Дістались на нову оселю.

«Оце ваш дім!. Багато риб,
Землі, лісів, грибів та звіра.
Куди не глянеш — ваше все! —
Мовляли з сміхом конвоїри —
Живіть, робіть, змініть лице
Суворої цієї природи.
За труд — велика нагорода
Усіх вас жде на „небесах”.
Не думайте про Україну:
За спробу втечі — домовина!» —
І з тим — лишили люд в снігах.

Полився плач і біль нестерпний
З грудей сердешних матерів...

«Так де ж Ти, Боже милосердний?..
Куди нас всіх, Твоїх рабів,
Завів наш ворог з земель рідних?..
Завіщо, за які гр'ихи?..
Хай ми — а діти ж наші бідні,

Без крил, без досвіду й снаги,
Малі, безгрішні немовлята,
Завіщо мусять погибати?..
Чим я поруших Твій завіт
І прогнівив Ім'я священне,
Що мушу тут, на старість літ,
В нужді конати прокажений?..
Гріха нема в моїй душі.
Я жив лиш по Твоїх глаголах.
І все ж — я тут, в снігах, в неволі..
А он вони, — „товариші”,
І той, що крив Тебе хулою,
Живуть і кровію людською
Впиваються, скажені пси..
Найбільший з них — сидить в столиці.

Так де ж Ти, Боже наш, еси?..
Здійми, здійми на них правницю
І поверни нас в рідний край,
На землі наші споконвічн.
Там джерело мого життя —
Земля... земля.. коріння вічне..
Із ним піду я в небуття..
Ось бачиш, де вона у мене?..
Її тут мало — вузлик, жменя.
Не вистачить і для очей.
А там.. — лани, поля безмежні..
Трудам моїм то все належне
Та силі згорблених плечей.

Почуй же, вчуй мої благання!..
Не допусти до погибання.
Ти знаєш, бачиш все з небес..
Зміни на ласку гнів свій, Боже.
Творив же безліч Ти чудес,
Стаючи правди на сторожі..

Господи! Відкрий, відкрий уста Твої
І язик мій сповістить хвалу Тобі...

Мовчиш.. мовчиш.. не чуєш, Боже?!
Ааааа а-а-а-а!.. Пропало все..
Пожре.. поглине дух ворожий,
А прах наш — вітер рознесе...»

Отак ридав Чумак в неволі.

В той час — проснулась сторона:
Загомоніли ліс і поле.
Котилась в простори луна
Від гупання дерев та крику.
Гули лопати і мотики.
До неба вихрились сніги.
Росли намети й білі шатра.
Землянки рили навкруги.
Рядочками димились ватри,
При них квапливо матері
Готують їжу дітворі.
На лицах їх — печать наруги.

Минає час, година, друга.
Не замовкають зойк і плач:
Не радують намети-стріхи.
В чім знайде тут собі утіху
Природний хлібороб-сіяч..
Що звеселить його істоту?..
Шкода гадать, даремний спір.

Шумить, гуде сосновий бір.
Кипить напружена робота.
І праці тої видно слід:
Голодний, зморений, у лахах
Стрічає люд під скромним дахом
Зорі вечірньої прихід.

«Ой, зоре, зоре вечерова!..
Ти й тут весела і ясна,
Як в Україні, де весна
Вже зодяга поля й діброви
В свої зелено-н'жні шати,
Мов матінка дітей на свята.
А тут — все мертве навкруги:
Зима.. мороз.. сніги й сніги...»

Минає день, минає другий,
Важкі, як брили кам'яні.
Не сходить з лиць журба і туга:
Думки їх — в рідній стороні..

Минув і третій.. На четвертий,
В сирих землянках матері,
Ждучи ранкової зорі,
Співали журно пісню смерті
Над трупами малих дітей.

Густим, невидимим туманом
Ліг сум могильний понад станом.
Лиш давнім даром Прометей
Тіла їх грів і скорбні душі.
А чорна смерть — щоденний гість.

Старий Чумак не п'є й не їсть:
Захворівши на горло й уші,
Зробився він глухий, як чіп.
Все ж сновигає, як прибега,
Та все роздумує сердега,
Чи не знайшовся б десь тут піп,
Щоб положить дітей в ограду
По-християнському обряду.

На розшук шлються посланці.

Поміж племен іноязичних,
В одному маленькому селі,

Свій вік закінчував трагічно
Отець Андрій, протоіерей.

Життєпис нам його відомий:
Не з рядових він був людей.
Але питання це свідомо
Для наших милих читачів
Ми залишаємо відкритим.
В свій час, разом з митрополитом,
Ганьбив діла більшовиків
І виступав на захист церкви.
От все — що я скажу про жертву.

На заклик наших посланців
Піп відгукнувся належним чином.
Було найнято конячину
І він прибув до таборів.

А там — сам Бог суддя і свідок:
Уже з півсотні мертвих діток
Лежать, покладані в намет.
Зібрались люди і причет.
Могили риють коло стану.
Година ще й останню шану
Став віддавать увесь народ:
Лунає сумно спів жалоби
Та кануть сльози коло гробів,
Як лється дощ в часи негод...

«Брати і сестри по Христові,
Мої ви рідні, дорогі!..
В морози, в холоди зимові
Голодні, босі і нагі
Ви опинились на вигнанні
В далеких Півночі снігах.
Ви всі в страшнім, скорботнім стані
Ридаєте по діточках.

І я ридаю разом з вами
Над вашим гореньком тяжким..
Диявол царствує над нами!
Диявол заправляє цим!..
Чи можна ж Півдня квіти ніжні
Саджати для росту у сніги?..
Зірвіть лілеї білосніжні,
Позбавте їхньої снаги —
І вглядите ознаки смерти:
Вони зів'януть і посхнуть.
Так д-ти й ви, сюди заперті,
Вже мерли-мерли й ще помруть!..

Але на те Господня воля!..

Згадайте, братіє, той час,
Коли роз'южена сваволя
Запанувала серед нас.
Ви де були у ті години?..
Про що ви дбали в хуртовину?..
Кому служили ви в ті дні?.. —
Не Богові, — а сатані!..
Ви піддавалися заразі.
Ви, сквернословлячи попів,
Їх з сміхом звали „вололази”
Й скидали в море з кораблів.

Та що й казати, браття й сестри!
Не час нагадувать про те.
Все в Бога вписано в реєстри,
Як ви ім'я Його святе
Хулили й кидали під ноги.
Ви тяжко прогнівили Бога!..

Моліться, сестри і брати!
Моліться, кайтесь ноцно й денно.
Хвал'ть ім'я Його свяченне
І Він вас виведе з біди.

У Господа усе готове.
І може інше щось, чудове
Він ниспошле вам навесні.
А діточки — квітки ясні —
Нехай земля їм буде пухом
Й вітає України тинь
Во славу Бога з Сином, Духом
На віки вічні. Амінь.»

Загомніло глухо груддя.
Заворушився тихо люд.
І для історії, на суд
Діянь правителів облудних,
З'явився довгий ряд могил.

І ріс — щоденно... без упину...

Але нема, немає крил,
Щоб полетіти в Україну,
На запашні степи й лани,
Де усміх радісний весни
В проміннях-барвах сонця тоне:
Препона всім — запертна зона...
Тож сам «учитель, вождь і друг»
Потурбувавсь про всіх охочих!..

Минають дні, минають ночі,
Мина й зима страшних наруг...
Не залунає спів весінній.
Не задзвенить дівочий сміх.
Надій немає на спасіння,
Нема і радощів та втіх:
Пилять на пні, складати дрова,
Робить щодня, як чорний віл, —
Такий завершений уділ
Людей під сонцем таборовим.

Старий Чумака від скорбних дум
Ще дужче вкрився сивиною.

Вигнанницькі журба і сум
Не зогріваються весною,
Не омиваються теплом.
І він томився, як ніколи...

«Отак сміється зла недоля!
Господар був я — став рабом.
Я мав усе — тепер же голий,
Як самий справжній пролетар...
І хто ж створив це?.. —

Проводар —
Тиран і блазень на престолі!..»

Злоба і гнів, неначе вир,
Бурлять в його душі невпинно:
«В ім'я чого руйнують мир?
Завіщо люд сердешний гине?..

О, роде, роде нависний,
Нашадки кроткого Давида!
Безмірні ви в своїх огидах.
В злочинності ж — вам світ тісний,
Диявольське прокляте зілля!..»

Як кремезний, зелений дуб,
Повалений з корінням, з гіллям,
Чи в час останній душолюб,
Засуджений на смертну кару,
Надію пестить на життя,
Так і Чумака вітає в хмарах,
Не тратить віри в вороття:

«Не вічне царство супостата!..
Міцним здавався і царський трон.
Та гнів сильніший від корон
І від меча нового ката.
Трудний, далекий шлях звідсіль,
Але ж добратись в Україну —

Єдина в нас життєва ціль.
Пзнайте кожен це віднині! —
Він промовляв до таборян —
Народній гнїв — як океан:
В повітрі спокій — тиша в морі.
В суспільстві лад — счезає горе.
Завіє вітер — буруни,
Застогне люд — чекай війни.
Огні повстань, потоки крові.
Шумлять ліси, гудуть діброви.
І не один там месник мук
Гуля, як наш отаман Крук.
Шкода, що я старий, безсилий,
Не перескочу через грань.
Пішов би з вами, діти милі,
Роздмухувать огонь поєстань.»

Ожили духом бідолахи,
Зогріті жаром щирих слів:
«Пора, пора до рідних дахів
Заглянути і нам з снігів!..»
«Там тисячі гуляє Круків!..»
«І ми вілємось в їх ряди!..»
«Вже досить, досить баланди!..»
«Ганьба вмирати, склавши руки!..»
«Все що здорове, молоде
Хай птахом лине в Україну!..»

Пригріло сонце золоте.
Пишались в килимах рівнини.
Росли, як перш, ряди могил.
Лилися зойки, голосіння.
Люд вибивавсь з останніх сил
І тратив віру у спасіння...

«Так де ж та правда?.. Де ж той Бог?..»

«Немає-» — ремствували люди.

«Нема!.. Не сів би біс в чертог
З серпом і молотом на грудях!..»

«А так, а так!.. Правдива річ!..»

І в час цей ремства і зневіри,
У час хитання маловірів,
Як блискавка у темну ніч,
Чи привид дивний в час екстазу,
Розкраяли людські серця
Слова кремлівського указу
Із уст гепівця-посланця:
«Негаймо від'слать до рідних
Усіх дітей неповнолітніх.»

Не зворухнувся ніхто з юрби.
Схиливши голови додолу,
Стояли мовчки всі раби,
Розп'яті іменем престолу,
Не знаючи, чи добре це,
Чи, може, намір злий тирана.

А посланець дививсь по стану,
Гадаючи знайти лице,
Що мало б радості ознаки..
«Чом мовчите?.. Кричіть ура!..
Чом не виносите подяки
Вождеві мудрому?.. Добра
Він вам бажає, люди милі,
Не менш від рідного отця!..»

Не стримались людські серця.
Кров ринула у очі, в жили
І сколихнувся, як море, стан:
До неба здійнялися руки,
Ридання, стогін, зойків звуки
Сплелись, гули, немов орган,

Хурдиги рев і пекла скрегіт...

«Спізнався... спізнався наш отець!..»

Мов ніч,
схилився
 посланець...

Хто зміряє глибини моря,
Не опустивши лот до дна?..
Хто знає про Оксани горе
І скаже — де тепер вона?..

Не вітер буйний рве і свище
Траву гойдає навкруги,
Квилить, рида на гробовищі
Оксана, вибившись з снаги:
Розпатлана, немов причинна,
Бліда, як знята із хреста...

Замовкла.. Впала на коліна..
Зашевелились знов уста:
«Вставайте, дітки!.. Годі спати!..
Вас кличе ваша рідна мати!..
Не чуєте?.. Пора!.. Пора!..
Підемо в нашу Україну..
З наказу.. батюшки-царя..
Не вірите?.. Я вже й торбини
Приготувала.. на біду..
Не хочете?.. Сама.. піду...» —

Дрімав зефір.. Замовкла річ..
Спускалася
 на землю
 ніч..

Затихло все... Навколо стану
Лунало лиш сичів «лу-гу»,
Та зрідка звіра завивання,
Мов вітру свист і гуд в пургу.

Не спить Чумак... Думки роями
Летять, чорніш! чорних туч,
Торують шлях в глибоку яму.
І кожна з них, немов обруч
Розпечений, стискає серце
І зморщене його чоло.

Тоді, як сонце аж зійшло,
Знайшли Оксану..
 Домовину
Надвечір табір спорудив,
І над хрестом слова прибив:

ЦЕ
ТУТ
РОЗП'ЯТО
У К Р А І Н У .

ПІСНЯ ДЕВ'ЯТА

СУЦІЛЬНИЙ РАЙ

Лишаю в північних лісах
Вигнанців скривджені родини
І лину серцем в Україну,
Де ворог сіє смерть і жах
І топче в багна самоцвіти.

Там золоте буєє літо
І наливає щедро плід.
Там жайворонки сонця схід
Дзвінким стрічають щебетанням.
Там соловейків тьохкотання
Не замовкає цілий день,
І звуки-чари тих пісень
В шаленім реві душолюбів
Нагадують минуле, любе,
Та не в одній душі святій
Окрилюють рої надій..

Привіт вам, радісні рівнини,
Оселі рідні і горби!..
Привіт, вертаючись з чужини,
Вам шлють покривджені раби..

Ховаючись, неморз злодії,
Вночі блукають з хат до хат,
Щоб можновладні лиходії
Не вгляділи, як часом брат,
Сестра, чи хтось з людей побожних
Простягне руку до раба.

«Злочинство це!.. Ганьба, ганьба
Куркульським прихвостням!.. Чи ж можна
Надії пріти ворогів,
Що повтікали із заслання?» —
Реве ватага гайдуків.

Найдужче з них, від люті п'яний,
Роман Угнявий скреготить:
«Та що ж це є?.. Як можна жить
Спокійно між цими вовками?..
Прокляте зілля!.. Всіх до ями,
Як говорив не раз Багров,
Тоді було б їх поскидати.
Тепер же спробуй із дібров,
Лісів та плавнів виганяти!..
Ні вдень спокою, ні вночі!..
Підвели вуха дукачі,
Як повернувся Чумак з синами.
Ну, що ж!.. Хай ваша хата й двір!..
Але ж, падлюки, ви між нами
Не будете, і не Сибір —
То тюрми вас усіх поглинуть.
Я винайду на це причини!..»

Так потішав себе Роман,
Вернувши Чумакам подвір'я.

Запанував нервовий стан.
Сумні і люті, наче звіри,
Ходили в селах гайдуки.
Бували спори і незгоди,
Одні другим псували кров.
Нарешті словом до народу
Звернувся на сходах Багров:

«Товариші і громадяне!..
Ми опинились в кепській стані.
Відомо вам, що у селі

З'явилися бувші куркулі —
Порушники правопорядку,
Утікачі із заслання.
Ні ми, ні ви не мали й гадки,
Що ця проклята бандитня
Ще зможе нам чинити шкоду.
Але всьому є свій кінець!..
Уже ввірвався наш терпець.
Як лютих ворогів народу,
Їх мусим виловить вночі
І показати їм дорогу!
Від вас чекаєм допомоги...
Хто знає щось про втікачів —
Запрошую узяти слово.»

Багров, обвівши люд нервово,
Схилився до Чередника.

З хвилинку шепіт і вагання...

Аж ось підноситься рука..
Іде на кін... І з хвилюванням,
Весь сиво-білий, мов габа,
Тримає слово дід Журба:

«Старий я дуже, діти милі!..
Збагнути все уже не в силі...
Можливо я скажу й не в лад.
Але ж послухайте моєї ради:
Здавен є звичай у промади,
Що хто вертається назад
Із покаєнням щиросердним —
Не виганяють в білий світ.
Сам Бог Всевишній, милосердний
Подав такий нам заповіт...
Ото ж — візьмімо під оп'яку...

Багров

Ти вижив, старче, вже з ума!..

Журба
Та може й так!..
Багров
Сибір, тюрма
Їх місце доживання віку!..
І Селянин
Стривай, товаришу Багров!..
Дідусь говорить правду щиру.
2 Селянин
Чого стрибаєш проти миру?!
І Селянин
Дітей взяли ж під наш покров!..
Чому ж не взяти й їх віднині?..
Не має жоден з них провини!..
Голоси
Не той уже тепер закон!..
Людей післати у район
Із клопотанням від сільради!..
Чередник
Не вільно це робить громаді.
Голоси
Ти що верзеш?! Розумний бач!..
Вже годі нами потирати!..
3 Селянин
Я виставляю кандидатів:
Іван Гайдай, Михайло Драч
І Основ'яненко Микола.
Багров
На хибний, небезпечний шлях
Ви стаєте. Навкруг в лісах
Шугають „круки“; Навіть в полі
З'являться стали серед дня.
А ви в цю пору — з клопотанням.

Голоси

Давай, давай голосування!..
Набридли брехні й чортівня!..

Ще ледь здіймалось розсвітати,
Вітрець не сколихнув ще крон,
А з клопотанням делегати
Вже поспішали у район.

Багров метавсь, мов пес від казу:
«Зухвала річ, та це ж скандал!..
Подібного — не мав ні разу.
І щож нам скажуть за провал
У райпаркомі, чи в окрузі?..
А вт м... — сюди, чи то туди —
Опортунізму це плоди!..
Як хочете, шановні друзі,
А повертати куркулів,
Чи їх дітей неповнолітніх —
Яскравий вияв діл негідних,
Достойних тільки шкідників!..»

«Нечувани, погані вісті
Надходять із сусідніх сіл! —
Шепталась нишком активісти —
Чекай, немов обуха віл,
Коли тобі управлять роги
В угоду вражим куркулям.
А там, дивись, ще Крук за ноги
Тебе повісить між гіллям
На посміховище народу.
Це так діждались нагороди!..»

Село кипіло і гуло,
Зібравшись з духом по розорі:
«Коли і де таке було?..
Ми знайдем шлях до прокурора,

Щоб повернути нам братів!..
Минулися години чаду!..
Законно мусить діять влада!..
Це Сталін твердо запов'в...»

Минає день, минає другий,
Минає третій... Ні гу-гу!.. —
Ані з району, ні з округи...

Аж раптом звістка: в Гепеу
Сидять всі троє від громади.
Провина їх — державна зрада.

Піднісся духом наш Багров.
Людей на збори кличуть знов.
«Товариші і громадяне!
Багато часу треба й слів,
Щоб все сказати, що хотів.
Тому — тримати вас не стану.
Скажу лише — що Гепеу,
На допит взявши делегатів,
Цілком зуміло доказати
Належність їх до СеВеУ.
Тепер вам ясно в чім тут справа?..
Нехай живе ж наш вартовий
Орел могутній степовий!..
Ура Менжинському і слава!..»

«Як прізвище?»

«Іван Гайдай.»

«Гаразд, сідай!»

«Постоять зможу...»

«Ти чом скривив бандитську рожу?..
Сказав сідай — сідай і край!
Ти тут, як всі, не маєш волі..
Коли вступив до СеВеУ?..

«У СеВеУ не був ніколи.»

«Ти брешеш, пес!. Зігнуть в дугу,
Як поведуть на катування.
Признайся і підпиши з'знання!..»

«Не був, не можу підписать.»

«Ах, так!.. Гал-ло!.. Візьміть цю морду
І всипте добрих двадцять п'ять...»

«Ну, що?.. Ти й далі, може, гордо
Захочеш їхать на брехні?..
Хто був іще з тобою в спілці?..»

«Ні слова більш: ніхто і ні.»

«Як пес, повиснеш ти на гілці,
Як не відкриєш усього!..
Чого ж мовчиш?.. Кажи, чого?..
Признайся, відкрий нам таємниці,
Негайно звільним із в'язниці..»

Мовчиш!.. Так он ти твар яка!..
Гал-ло!.. Візьміть за язика,
Та порахуйте добре ребра.
Голки під нігті, жару в цебра —
І доторкніть рук та ніг,
Щоб скоштував, який пиріг
У нас дається на закуску.
Ведіть бандита у кутузку!..»

Др'мливо місяць із-за хмар
На сонну землю поглядає.
Ледь-ледь мигтить Волосожар.
Вже й соловейко в темнім гаї,
Проснувшись, зачина пісень.
Благовістить зоря на день..

Прокинувсь гай, і ліс і поле.
І жайворонок вибива.

Та не скриплять вози й стодоли,
Не ідуть люди на жнива.
Не мигкотять на сонці коси,
Не ллється пісня косаря.
Не п'ють покоси ранні роси.
Не чуть сопілки вівчаря.
Ні череди, ані отари
Не здіймуть в небо грізні хмари.
Не звеселять душ! пісні.
Усе пропало, як ві сні,
Мов не було цього ніколи.
Лиш зморені, голодні й голі
На створений суцільний лан
Ідуть сумні ряди селян.

Ідуть... ідуть їх цілі юрми.
Одних у поле, других в тюрми
Женуть, засапавшись кати.
І наче так цьому і треба...
Чи ж бачиш, Боже наш, із неба?..
Чи чуєш стогін з висоти?..
За що людей вони катують?
За що ярмо на них готують?
За що Івана Гайдая
Вони на смерть закатували,
А інших посланців села
В Сибір навік запакували?..
Гай-гай!.. Діждалися доби!..
Ідуть...

Ідуть...
і йдуть

раби...

Куди?.. Куди йдете? — питаю...
«В лісі.. тікаємо із раю!..»

ПІСНЯ ДЕСЯТА

ОТАМАН КРУК

«Не в перший раз, мої ви друзі,
Здіймає меч оця рука
На ворога-більшовика...
Згадайте час, коли в напрузі
Вся Україна молода
Від Бескиду і до Кубані
Тримала гордо стяг на грані,
А з півночі йшла орда —
Червоних, лютих зграй навали:
Кипіло все, ревла кругом
І ризкали Москви шакали...

І ми пішли... на вірну смерть...
Про бій той лютий, велетенський,
Нерівний бій, де повну вщерть
Ми чашу випили гіркої,
Ви чули тільки... Я ж в той час
Лежав з пробитою ногою
Між трупами, аж поки згас
Той сірий день, і лише чудом
Урятувавсь з катівських рук.

Шпиталь... Блукання поміж людом...
Зазнав немало горя й мук,
Поки знайшов собі пристанок
В голодний двадцять перший рік...

Такий життя мого світанок.
Не знає жоден чоловік,
Хто криється в особі Крука.

І лиш для вас, як для братів,
Готових нести хресні муки,
Повів діла минулих днів...

Сумні діла, сумні й трагічні...
Але й безвимірно величний
Відважний чин героїв Крут!..
Пролине час, століття цілі,
А Українських Тернопілів
Не змиє джерело отрут,
Не з'їсть іржа живої слави,
Не вкриє їх чортополох,
І триста лицарів держави —
Безсмертні, як безсмертний Бог...

Так будьте ж мудрі, побратими!..
Збагнуть як слід буття закон:
Не всі шляхи ведуть до Риму,
І не для нас Новий Сіон...
Наш шлях іде через Голготу,
Де ще не ліг отрути дим.
І ми на тих святих висотах
Збудуєм свій Єрусалим...
Я вірю в день прийдешній судний,
Як вірю в зміну дня на ніч.
Але ж окупища облудні
Кувались протягом сторіч.
Не згинуть, як роса на сонці,
З московських багнищ вороги,
Не запануєм у сторонці
Без моці власної й снаги.
І в цьому, друзі — заковика.
У цьому сенс, ціна борні,
Що розпочав новий владика
У нашій рідній стороні.
І горе тим, і ще раз горе,
Що, несучи ярмо покори,

Отруту п'ють з ворожих рук
І лащатся, як пси, рядами
Перед московськими панамі».

На мить замовк отаман Крук.
Оглянув зброю... Зняв кашкета.
Встромив у даль орлиний зір
І ніби слухав, як зефір
Гуляв злегенька в очеретах.
А справді ж — дум рої в очах
Огнями вихрилися стисло.

Що ж грів отаман у думках?
Куди його сягали мислі
З дугів розлогої Сули?
Про що він мріяв серед плавнів,
Де в затишках іще недавно
Качині зграї лиш гули
Та очерети з осокою
Шептались ніжно між собою?..

Шкода гадань!.. Даремна річ
Вигадувать якісь химери,
Хочби й про давню вільну Січ,
В наш вік шугання в стратосфері.
Проте — старим жили дуги...

Там де розлогі береги
Кількох сягають кілометрів
На острівках, в гущавині,
Як в запоріжців курені,
Стоять поєстанських п'ять наметів.
Рибальські снасті і човни
Видніються в воді й на суші.
В низках розвішані в'юни,
Меньки і яблука та груші
На сонці сохнуть про запас

На більш трудний, недобрий час.
І хлопців добрих понад сорок,
Що світло й тінь обернуть в морок,
Лежать в наметах і в траві,
Вернувшись з нічної «праці».
А там між вербами, в рові
Людина висить на гілляці.
Шпигун — чи, може, й не шпигун,
Але, в чужі попавши володіння
Шукать пригод чи то фортуна,
Пішов до Бога на спасіння.
Отаман Крук в своїх думках,
Як той орел у високості,
Літав по селах і містах,
І вибирав до кого в гості
По черзі завітає він,
Щоб розігнати „панству” сплін.

Порадившись в тісному крузі
Помічників та вірних джур,
Він мовив з твердістю, як мур:
«Дістане кожний по заслугі
І Чередник, і кат Роман,
І всі донощики та блазні,
Що хочуть жить на кошт селян.
Ми їм таку влаштуем лазню,
Що пам'ятатимуть повік
І діти їхні і онуки!..
За кров закладників та муки
На смерть кількох з них я прирік.
Але — з цим потім, це не пильно.
Удар подалі, по весільних —
Куди важливіша мета!
Спочатку пана — потім хама, —
Як каже приказка свята...
Так от що, хлопці: є між вами

Охочі цю ніч з скарбом глек
Знайти на полі небезпек?..»

«Кінець розмовам. Ставим кому,
І глянемо через лупу..
Як представник від райпарткому
І слідчий в справах Гепеу,
Роблю я вислід з серцем гордим:
Так званий Крук, бандитська морда,
Фіктивне назвисько придбав,
А справжнє прізвисько — Ворона,
Із Гуляйпільського району.
Село правдиве — Чорний Став,
Що значилось і в документах.
Це головний з усіх моментів...
Встановлено у тім селі:
Походить він із куркулів.
Учився в університеті.
В Петлюри був, пізніш в Махна,
А може й ще десь був утретє.
Ця справа не цілком ясна.
Батьків його і всю родину —
Сестру та діда й двох братів,
Чека послала в хуртовину
Погостювати до чортів.
В революційній заметілі
Він зник, як тисячі в той час.
Знаходивсь, певно, не при ділі,
Аж поки примостивсь до вас...
І це — революційна пильність!..
Це є — клясова боротьба!..
Ганьба вам всім, страшна ганьба
За цю нечуйність і могильність...
Тобі ж, товариш Чередник,
Хоч ти до цього, правда, й звик,
Дамо нову партійну кару:
Ми всиплемо такого жару,

Що і не снилося тобі!..
Мотай на вус, Багров, собі:
Клясову пильність, нюх собачий
Тут довго треба, як я бачу,
Усім щепити і плекать.
Включіть цей пункт у плян біжучий!..
Про це не можна забувать...

Тепер — про річ найбільш пекучу:
Розвідник — два дні десь гуля..
Який же вислід звідсіля?..
Де їх кубло шукать чортяче?..
Чи ви подумали про це?..»

Тут раптом полум'я гаряче
Міклуші вихром б'є в лице:
«Угору руки!.. Ані руху!..»

І все застигло в колі люхвів...

Чарівна, тиха літня ніч
Пливла дрімотно над землею.
І все живе, як прах сторіч,
Красою впившись тією,
Немов навик, пірнуло в сон:
Не колихає вітер крон;
Не стрепенеться хижа птиця;
Не чуть сича і солов'я.
Лише з Зеленої Криниці
Несеться, аж дрижить земля,
Фургон дорогою до лісу,
І коні грають, наче біси,
Відчувши, що міцна рука
Втворяє ляскіт батіжка.

В тім гоні бурянім, шаленім,
Де чувся клекіт тисяч гарб,
Летить здобутий Круком скарб —

Три вороги, три полонених,
Здоровий кожний з них як бик:
Багров, Міклуша й Чередник.

Кінець... постій лісовий Крука...

«Звільніть негайно всім їм руки!..
Пов'язки скиньте із голів!..

Ну, що ж!.. Ви бачите без слів,
Шановні друзі-комунари,
Куди й до кого вражий біс
Вас несподівано заніс!..

Багров

Що хочеш ти, бандитський царю?
Нащо привіз нас в свій гнійник?

Крук

Стривай, голубчику, спокійно!..

Джура

Щось дуже гострий на язик.

Крук

Я хочу чемно і пристійно
Поговорити про життя.
А ви ж — його творці сучасні.

Багров

Говориш ти, бандите, красно.
Але дивись, щоб каяття
Ти не поніс за нас сугубо.

Крук

Так от, товаришу Багров,
Відповідайте чемно й любо.

Багров

Не хочу слухати розмов.
Скажи, нащо привіз до лісу?
За що на нас направив кріси?
Стріляти хочеш — так стріляй!
Я перший підставляю груди.

Крук

Стривай, голубчику, стривай.
Стрілять не думав і не буду.
Я маю іншу тут мету.
Відкрити можу й вам цю тайну:
Шлю ультиматум в Гепеу,
Аби закладників негайно
На волю випустили всіх.
Інакше — вам тут буде кришка.

Багров

Ах, ти ж розбійник і опришок!..
Тебе ж підіймуть там на сміх!

Джура

На сміх, чи може й глузування,
Але порада вам остання:
Не смійте сипати образ!
Самі бандити ви, убивці
І всенародні кровопивці!..
Іде на вас відплати час
За смерть мільйонів на засланні
Та у мурованих льохах!..

Крук

Ну, що, тварюки окаянні!..
Чи є неправда в цих словах?..

Ви мовчите перед народом?!
Ну, що ж, мовчіть!.. Хай буде так.
Мовчанка є ознака згоди.» —
І дав отаман хлопцям знак.

Здіймалася зоря зі сходу.
Вищує небо на негоду.
Літають зграї вороння
І кричуть, низячись додолу.
Мандрує вітер навмання
І зазира в хліви й стодоли.
Лягла на землю нехворощ.
Збиралося навкруг на дощ.

Але ні хмари, ні негода
Не здійняли в серцях розпук.
Лунає чутка у народі,
Що був вночі отаман Крук,
І всім присутнім комісарам
Нагнав чимало в спину жару,
І навіть взяв кількох у ліс.

Підводить дядько вгору ніс,
Про це одним почувши вухом.
Здіймається до неба духом:
То в клуню піде, то в хлівець,
То до сусіда навпростець,
І має він уже охоту
До Крука пошукати броду.

А гомін дужче й дужче ріс.
Лунали гори, бори й ліс
Від оповідань про подію,
Як весняного грому гук:

«Так, кажеш, чув і ти, Гордію,
Яку встругнув їм штуку Крук?»

«Та чув же, чув же, пане-брате!
Але повір — це все пусте!
Мені вдалося ще й не те
Про Крукових хлоп'ят чувати.»

«Ану ж, кажи, кажи, що саме!»

«Але умова — ні телень!»

«Гаразд!»

«Так от — понад лісами,
Що йдуть від нас аж до Лубень,
За Круком гналась ціла рота
При повній зброї москалів.
Як досягли вони болота,
Він так припер їх з двох боків,
Нагнав такого переляку,
Що більшість їх лягла в багні,
А решта аж на Кобеляки
Тікала з жаху, мов дурні...
Таку то бойову науку
Давала жменька хлопців Крука!..
І це, голубчику, не все!..»

«Стривай!.. Он бачиш Бог несе
Грицька, Микиту і Мусія.
Послухаєм ще їх новин.»

«Добрідень вам!.. З яких країн?
Чи чули вже про чудасію,
Яку встругнув отаман Крук?..»

«Та чули, чули!.. Дуже раді.
Про це говорять всі в громаді,
І навіть стіни, мури й брук.»

«Але про те, що я чув, хлопці,

Як опинивсь був Крук в коробці,
Ніхто не чув, напевно, з вас.»

«А ну ж, кажи, у добрий час!..»

«Завважу вам — це правда щира,
Бо від самого командира
На власні уші у Ромні
Я чув минулої неділі...
Так от — отаман на коні
І вершники напogотівлі,
Минувши полем городок,
Заїхали спочить в гайок.
За ними стежила розвідка...
Не знати як там, що і звідки,
Але, мов грім, смертельний жах:
Загін з'явився в головах...
Прийняти бій — було запізно.
Хлоп'ята кинулись в жита.
Але стіна повстала грізна,
Літала зграя, як сльота,
І за одну-другу годину
Вловили, кажуть, половину..
Ведуть їх пішки у Ромен.
Над кожним вершники з шаблями,
З пістолями і нагаями.
Ось вже в ногах міський терен —
Переїзд через залізницю.
Близенько зовсім до в'язниці.
Тут бачить Крук, що вже біда.
Умовне гасло дав — «вода!».
І вмить метнулись в різні боки,
Немов налякані сороки,
На колію, під віядук...
Не те вступнув тут, хлопці, Крук:
Він учепивсь під спід коняки.
І що ж? — Тварина з переляку

Рвонула міцно, вершник впав,
А Крук за хвильку на коняці,
На вольній волі верхи мчав,
Аж поки й скрився у байраці...»

«Оце то й справді молодець!..
До чорта піде на ралець
І там, вчепишися за роги,
Поверне на свою дорогу...»

Так відгукнулося село...
Усе горіло і цвіло.
І слава Крука метеором
Розносилаь по всіх просторах.

Минають ночі.. линуть дні..
І гине слід їх в далині,
Як в океані світло-синім
Ключі зникають журавлині..

Вже згасло літо золоте.
Вже вітер на полях гуде.
На водах стелються тумани.
На деревах криваві рани
Гарять вогнем у морі фарб.
Із сумом пада лист додолу,
І слід лиша на віттях голих,
Мов крик відчаю в серці карб.

Отаман Крук побільшив лави
За кошт закладників з тюрми,
Та, вчувши подихи зими,
Вже не шукає більше слави,
І не стає на шлях пригод.
Іскриться прагнення й бажання
Урятувати свій народ,
Що гартувався до повстання.

Кількох впіймавши шпигунів,
Отаман впевнитись зумів,
Що день загину неминучий,
Якщо триматися села.
І що загрозу в чорних тучах
На крилах осінь принесла.

«Мов дим щезали дні весняні...
Надії мерли світлих мрій...
І що подієш в наших станах?..
При нападі прийняти бій
І полягти в нерівнім герці
В оцих густих очеретах?..»

О, доле, доле!. Де ж ти, серце?..
Чи ти вітаєш в небесах,
Чи, може, спиш в багнуці п'яна?..

Стривай, стривай же, невблаганна!..
Без тебе виберу я путь,
Ще поки вороги не йдуть
Поїти кров'ю срібну воду...»

Хилилось сонце до заходу.
Тумани слались по Сулі.
Зникали села в сивій млі.
Німіли гай, і ліс, і поле.
І люд потомлений спроквола
Ховавсь, похнюпившись, до хат,
Бурмочучи: «чортяка рад
Дурний цій вашій огорожі!..»

В цей час в сельбуді, на шпилі,
Зійшлись і з'їхались вельможі...

Кипить, гуде, немов в котлі:
Лунають вигуки і спори,

Чому й звідкіль взялося горе,
Хто винен в тім, що реченець
Розгрому звівся нанівець.

Нарешті край: у спір про Крука
Вплелись сріблом дзвіночка звуки...
«Для висновків з усіх розмов
Дається слово вам, Багров...»

Багров

Я не належу, товариство,
До скептиків, ні гумористів,
Що ждуть від когось калача.
Рубаю просто, з-за плеча.
І це — хай буде всім наука...

Симпатії — ростуть до Крука.
Ростуть у темпі — наче гриб,
Що виткнувся з землі по зливі...
Не мусимо шукати хиб,
Недуг в роботі колективу.
Причина всім цілком ясна:
Ані комуни, ані СОЗ'у!..
Тут не допоможуть і загрози.
Це показала нам весна,
Коли летіли люди стрибом,
Відчувши крок назад вождя,
І рознесли геть все з садиби,
Мов греблю весняна вода.»

Міклуша

Ти, що, Багров?! Це ж ухил правий!..
Затьмиш ти цим свою зорю...

Багров

Я не належу до лукавих,

А прямо й ясно говорю:
Нема державі інтересу
Колгоспи втворюють під пресом.
Це особистий погляд мій.

Міклуша

Багров, нарешті зрозумій:
Ти воду ллеш на млин не нам,
А нашим лютим ворогам...
Назад ти, може, візьмеш слово?..

Багров

Ніколи в світі!.. Я готовий
Вступити хоч і в довший спір.

Міклуша

Гляди!.. Загрузнеш у калюжі!..
Вождю ти йдеш наперекір!..
Ще раз кажу: подумай, друже,
І не топи себе в багно..

Мовчиш?.. Ну, що ж!.. Продовжуй далі...

Багров

Ті спроби наші дві невдалі
Довели нам уже давно,
Що місце Крука — лише в плавнях.
Це саме ствердив нам недавно
Один свідомий селянин.

Так отже — вихід тут один:
До місця їхнього постю
Дістанемось в човнах водою.
А там — гранати пустим в хід,
І цим закінчимо похід..»

Ще день, ще ніч до втоми пріли,
Складаючи таємно план.
Та ось готові люди, стріли,
І жде наказу рушить стан.

У таємничості глибокій
Тримає задум свій Багров.
Він рвавсь, метався в різні боки,
Говорячи: «остання кров —
І буде спокій, мир і згода,
Якщо зруйнуємо їх січ...»

Підходив день і час ісходу...
Останній день... остання ніч..

Ще не знялась зоря на сході.
Не повійнув вітрець крилом.
А вже спускалися на воду
Човнів із сорок загалом...

Легенький гомін — в путь порада —
І рушила в похід армада...

Пливуть... пливуть, як козаки,
Що йшли на татарву, на турка...
Лише не ті у них думки,
І не козацькі в них „тужурки”.

Пливуть... все ближче до мети...
Шумлять посохлі очерети...
«Так де ж це є?.. Де ж бачив ти
Їх курені, чи то намети?..

І знов пливуть... пливуть вперед...
І не за вітром — проти вітру,
Щоб не почула, часом, „гідра”
І не сховалась в очерет.

Пливуть... пливуть годину, другу...
Знялося сонце в височинь...
І від дерев лягла по луку,
Неначе верстви, довга тінь...

«Чи ще далеко?..»

«Незабаром...»

Їх курені он там, підряд...» —
І до рішучого удару
Готують десять аж гранат.
Замовкли всі.. Застигли в тиші...
Лиш вітер очерет колише...

Підкрались ближче.. Тихо скрізь...
«А ну, на берег, хлопці, лізть!..
Зайнять дистанцію до бою!..»

Підлізли ближче осокою...

«Огонь, огонь по курінях!..» —
І заревло гранатне „бах”...

«Чому ж так тихо?.. Чом не виють?..
Нічого, щось, не розумію...
А ну, розвідка, в курені!..»

Ідуть... Зайшли в один тихенько...
Аж там — хоч свисни!.. На стіні
Лиш висить вивіска маленька:
«Повіdomляю всіх тварюк:
Тут був колись отаман Крук.»

Багров похнюпився зі злости...
«Де ж дівся він в глибоку осінь?..»

Насовує на лоб кашкет...
Розмови.. натяки про зраду...
І.. попливла назад армада...

Всміхався

радо
очерет.

ПІСНЯ ОДИНАДЦЯТА

НА ВЕРШИНАХ СЛАВИ

«Вже третій рік, як ми в Сибіру.
В душі — холодний листопад.
Я втратила надію й віру
В швидке повернення назад...
Юрко зробивсь якимсь нечулим.
То він на праці день і ніч,
То у книжках шука минуле,
А я для нього — просто річ...
Ах, мамо, мамо!.. Гинуть роки...
Невже ж накреслено мені
В далеких закутках глибоких
І посивіть на чужині?..»

Мати

Нехай боронять Божі сили!
Чого ж ти плачеш, доню мила?..
Який гнітить тебе тягар?..
Ти, може, хвора?.. Може жар
Тебе хвилює, б'є у скроні?..

Марія

Ах, мамо, ні!.. Не те, не те...

Мати

А що ж таке?.. Не крийся, доню!..

Марія

Надворі сніг.. пурга мете..
І на душі така ж негода...

Моя краса і пишна врода,
Мов цвіт в пісках безводних схне:
Юрко не любить вже мене..
А може — і не те... не знаю..

Мати

Та Бог з тобою!.. Кинь свій сум!..
Не збуджуй в серці чорних дум.
В житті усяково буває.
Та по зимі надходить май
І творить радість, лад в родині.
Не слухай серця, розум май!..
Ви щастя маєте — дитину.
І то — всьому є голова.
Побудете ще рік чи два.
Тим часом стихне хуртовина,
Вгамується нещасть прибий,
І знову лагідно й вигідно
Заживете на землях рідних.

Марія

Юрко пірнув у море мрій —
В державницько-визвольні справи —
І небезпечних різних ігр.
Для нього це — вершини слави!..
Похмурий завжди, злий, як тигр.
Ласкавого не вчуєш слова.
Мені уваги — майже нуль.
Якщо зачну про це з ним мову,
Він гаркне, мов солдат-патруль:
Не приставай, це все дурниці!..
Або, як вже було не раз,
Насипле цілий ряд образ..
Нечулий він, глухий, як криця.
І почуття мої святі
Не з ним — а десь, у високості..
Глікера наша у листі

Розв'язує питання просто:
Мужик — лишиться мужиком,
Яку не дай йому освіту.

Мати

Не раджу, доню, дум цих гріти,
Тим більш — сваритися з Юрком.
Він молодий ще, він запальний,
Бурлить у ньому юна кров.
Але ж він здібний, музикальний,
Освіта вища.. Цих умов —
Цілком достатньо... Витребеньки
Міняти жито на кукіль!..
Я придивилась вже гарненько,
Що коштує і хліб і сіль.
Ото ж — нехай мовчить Глікера!
Дивись, щоб хліб був до вечері
Та ложка щоб не драла рот.
Вже досить мала я турбот
Через діла тії дурепи!..
Я відчуваю, що вона
Устигла й тут усипать лепу
І влить отрути до вина.
Я не збагнула ще гарненько
Куди ведуть її мости,
Але я бачила частенько,
Як нищиш ти її листи,
Щоб не попавсь якийсь Юркові
Тому кажу, як мати, слово:
На небезпечний, хибний шлях
Ти стала, доню.. Я — простежу..
Дивись, не грайсь з огнем в думках,
Бо може вибухнуть пожежа,
І в прах оберне і любов
І праці вашої надбаня..
Юрко, либонь, уже прийшов..

Марія

А де ж, Юрасю, привітання?..
Чому насупивсь, як гора?..
Ти може б хоч ласкавим словом
Зогрів мене?.. Чи я стара,
Не потребую поцілунків,
Ані ласкавих теплих слів?..

Юрко

Не сердься, Мері!.. Досить трунків
Я випив від своїх ослів.
А потім знову був в районі,
Не експертизі в Гепеу
І скрізь розмову чув нудну
Та рев і ляскання в долоні..
Я так стомивсь, що наче тінь
Блукаю сонний поміж людом.
А серце рветься в височінь,
Де сморіду не чути й блуду
Червоного гайвороння..
Листа одержав я від брата.

Марія

Прохає, певно, знов прислати?..
Ну й щастячко, а не рідня!..

Юрко

Чому це так тебе хвилює?
Брати і батько голодують.
І мій обов'язок святий
Допомагати їм по зможі.

Марія

Який же, Юрку, ти лихий!..
Ми гинем, в'янем на морозі,

А ти живеш своїм селом.
Тобі байдужі я й дитина.
Чому не ворухнеш умом,
Щоб повернутись в Україну?

Юрко

Не трать, Маріє, марно слів.
Не викликай у серці бурі.
Ти ж добре знаєш, як я прів,
Вилязючи з своєї шкури,
Метавсь і домагавсь кругом,
Щоб взяти в руки хоч диплом.
Так що ж я ще робити мушу?
Чого ти хочеш, відповідж?..
Нащо виймаєш з мене душу,
Встромляєш в серце гострий ніж?

Марія

Нещасний, майже бідолашний!..
Не може дати в родині лад.

Юрко

Без сміху, Мері!.. Будь поважна!..
Я ворог людських хиб і вад.

Марія

Я хочу бути в Україні.
Ти ж тут, як пень, сидиш чомусь.

Юрко

Ну — це вже наглість, просто гнусь!..
Приписуєш таку провину,
Де ані крапельки гріха
Нема мого і навіть сліду.
Яка нестримна ти й лиха,
Не віддаєш ні в чому звіту,

І міриш все на свій масштаб.
Я ж тут невільник, справжній раб,
Як всі раби тирана-блязня...
Скажи одверто і виразно:
Що так жене тебе звідсіль?..
Яку ти вибрала там ціль?..
Набратись розуму в сестриці?

Марія

Ти мовиш, друже мій, дурниці,
Що гідний їх і справжній хам.

Юрко

Не в хамстві річ, а в тім безумстві,
Що витворя твоє мадам,
Та хворобливім вільнодумстві!..

Марія

Контроль ти їй, чи опікун?..
Чи чом цікавишся ти нею,
Торкаючись болючих струн
Тобі чужого гіменею?

Юрко

Не опікун, і не контроль.
Але поставити бемоль
В високі та фальшиві ноти
Своїй улюбленій бель сер,
Я можу завжди, як тепер.
Не затуляй, будь ласка, рота...
Я майже все уже збагнув!..
Отут сидиш мені, на карку!..»
Юрко нестримно гуконув,
І здійнялася люта сварка.

Кипить, шумить, гуде пурга
І звірем виє в білих далях.
Від лайки сірий дим, юга,
А на душі — сліди печалі.
Яку ж мету, життєву ціль
Шукають, сварячись, невдахи?..
Чи то ж не ту, що й заметіль,
Регочучи під сірим дахом?..

Дівчатка юні, яблунь цвіт,
І хлопці, буряні комети!..
Ви мали, певно, заповіт
Не одного уже поета.

Що є життя?. — Морський прибій,
І відгомін безодні реву.
Та є у ньому льстивий змій,
Щоб спокусить невинну Єву.

Життя... життя — кипучий вир,
Розбурхані глибинні води.
Та не один є в нім сатир,
Щоб покохав жіночу вроду.

Життя... життя — то ночі сон,
Цілющі пахощі нектару.
Але не згасить Соломон
Огню сімейного пожару.

Життя... життя — великий чин,
Могутній згусток мозку й крові.
Так де ж шукати тих причин,
Що родять пекло із любови?..

Збагне не кожен і мудрець,
З яких джерел зросла незгода.

Тому то лист на чисту воду
Все зміг би дати під кінець.

Але нечемно і негідно
Прочитувать чужі листи.
Зірватись можуть принагідно
Міновані хисткі мости.

Відомо всім — старим і юним,
Які хрупкі серця красунь.
То ж скажуть вам вони й мамуні,
Що вийшли ви з хлівів та клунь.

Не заслужив я аліментів,
Ані здіймань на Арарат.
А щоб не мати компліментів,
Хай лист читає адресат..

Марія, взявши лист у руки,
Очима з'їла, майже вмить.
І на лиці, замість розпуки,
Засяла соняшна блакить.

Пробігла хутко ще раз, вдруге.
В коверту вклала і у піч
Вкидає, замість суму й туги,
Цю дорогу для неї річ.

«Невже ж це правда?.. Боже милий!..
Невже ж такий, як Аполон?..
Та з ним полинула б на крилах
У прірву, в пекло і в огонь!..
Хоч там всміхнеться, може, доля...» —
Та й похилилася до столу...

Юрко ввійшов на ці слова,
В Марії легіт і вагання:

«Ах, Юрку, Юрку!.. Голова
Болить у мене від гадання:
Чи любиш ти мене, чи ні?..
Скажи ж, всміхнись хоч раз мені!..»

Юрко

Коли ти ніжна і чарівна,
Немов завітчана царівна,
Лежиш закутана в вуаль,
Тоді лечу я в невідомість,
Втрачаю розум і свідомість
І мовить лиш моя печаль:
Як не любить в цю мить Венеру,
Не пий з солодких вуст нектар?..

Чи я люблю?.. Не знаю, Мері!..
В душі моїй страшний тягар...
Я проклинаю небо й землю.
І ненавижу всіх істот,
Що їх утроба безбережна
Умова в них беззастережна
Всіх діл їх власних і турбот..

Переді мною дві Марії
В однім лиці, як Янус бог...
Буття їх добре розумію,
І відчуваю їх обох
Усім єством душі моєї:
В одній із них — росте добро,
Від Бога втілені ідеї.
У другій — бісове нутро...
І першу з них — люблю, кохаю.
А другу, Мері, — зневажаю...

Марія

Оце то й бачу вже давно.
І я томлюся, як в неволі.

Юрко

Я відчиню тобі вікно.
Лети орлицею на волю.

Марія

Орлицею!.. А орленя?..
Не бачиш, Юрку, як щодня
Я умиваюся сльозами,
І мучуся на самоті,
Бо почуття мої святі
Ти потоптав, як вил, ногами.

Юрко

Ах, Мері, Мері дорога!..
Неправду кажеш цілковиту...
Ти вслухайсь, як гуде пурга,
І завива навкруг сердито...
Ти теж така і люта й зла.
Душі не маєш, ані серця...
Не те, що я... Я син села...
А ти — із іншого кубельця.

Я від народу плоть і кров.
Йому й служитиму до згину.
Чого ж ти хочеш ще, дружино?..
Щоб ноги мив і воду пив?
Щоб діставав із раю крини?
Щоб відцурався рідних нив?
Цього ти хочеш неодмінно?..
Чи ти хотіла б, наче кат,
Коли попросить хліба брат,
Щоб дав я в руки камінюку?..

Ех, ти ж, дружинонько-зміюко!..

Без сил, в покірності німій
Конає, гине Україна.

Людей складає в домовини
Всеглинучий червоний змій.
А ти, регочучи, у ями
Ганебні кидаєш слова:
Нехай здихають, як черва...

Марія

Ще раз повторюю те саме:
Мені не жалко тих старців.
Нехай не плодять забагато!..

Юрко

Безумна жінко!. Прах отців
Повіки буде проклинати..
Тож рідний край, тож рідний люд..
Ти ж підеш теж на Божий суд!..

Змінися, злийсь в одну істоту!..
З низин здіймися на висоти!
І я любитиму повік,
Як жоден в світі чоловік
Ще не любив свою дружину —
Ні смерд, ні пан, ні раб, ні цар...

Я берегтиму, як перлину,
Як найдорожчий Божий дар.
Вдивлятимусь щодня й щоночі
В твої едwabні чорні очі,
Щоб не покритив печалі пил
І не повіяв сум могил.
Я пестить буду і ласкати,
Всю цілувати аж до ніг.
Отрута й кривда в нашу хату
Не ступлять більше на поріг..
Як хочу я, щоб ти прозріла,
Єдиний друже мій в снігах!..

Чого ж, Маріє, ти в сльозах?..
Невже пройняли серце стріли
І зворухнули розум твій?..

Марія

А-а-а-ах!.. Мені вже все байдуже!..

Юрко

Іди ж, іди до мене, друже!..
Нехай вгамується твій змій.
І може я, відкривши двері,
Щось інше вчую в серці Мері.

Юрко тремтів, горів огнем,
Відавшись під Марії владу.
Не знаючи, що вже конем
До хати підкрадалась зрада.

Жіночих хитрощів тонких
Усіх не знають і пророки.
То звідки ж тонкощі про них
Юрко міг знати в юні роки?..

Він заспокоївся зовні.
Не подавав Марії виду,
Що і тепер, як перш, сумні
Жили в уяві краєвиди.

Марія ж в серці злобу й гнів
Плекала з радістю, в напрузі.
І ждала все весняних днів,
Щоб опинитись в іншій крузі.

«Стривай, стривай, тиране мій!..
Я доведу і протилежне,
Що не в мені і Бог і змій,
А у тобі — беззастережно!..

Ти будеш корчитись в ногах,
Щоб їм віддати поцілунок,
Як вглядиш сам, не на словах,
Тобі від мене „подарунок”.

Скручу, зігну тебе в дугу!..
Сміялись буду я в останнє.
Тоді згадаєш і пургу,
І сльози марні і ридання...»

Зовні Марія — розцвіла:
З Юрком кохання, мир і згода.
І допомогу для села
Не раз послала при нагоді.

Але своє покаже час,
До чого здатна лють жіноча,
Коли не купите прикрас,
Що їй запали дуже в очі.

В старої — власний інтерес
Під назвою — стареча хворість:
Обох хотіла взяти під прес,
Щоб з того мати добру користь.

Але й Марія — як коса!
Подасться лише на клепачці.
Тому стара про небеса
Не раз шептала у гарячці.

І так похмуро-сірим днем
Час канув в просторах Сибіру,
Де нищивсь люд мечем, огнем
І на багнетах конвоїрів.

Юрко, з сльозами на очах,
Вдивлявся, вслухавсь щоденно в жах

В ту незабутню, люту пору,
Коли на кожний ешелон
З славетним штампом «СИБУЛОН»
Були замерзлих трупів гори
Потоптаних селян-рабів.

Палахкотів у ньому гнів
Огнями заграв пломенистих.
Він тяжко мучивсь і страждав,
Не спав, тремтів осіннім листом,
І все таємно нотував.

«Навіщо це?.. В якій надії? —
Благально мовила Марія —
Забув, як в Гедеу сидів
Лише за кілька влучних слів —
То вознесуть його високо,
То у безодню впруть глибоко...
Залиш.. порви.. я вкину в піч...»

І кидала.. і в піч і в ями...
Перечити — даремна річ.

І знов писав Юрко те саме.
І знов ховав в землі, до стріх.
Але вже крився й від своїх.

«Хто перелічить в небі зорі?
Хто спинить кров з глибоких ран?
Хто розповість про муки й горе
Потоптаних рабів-селян?...»

І він писав... писав з любов'ю
Батьків своїх сльозами й кров'ю
Та пітом їх труджених рук...

В залізо, сталь, бетон і брук
Вдягались простори Сибіру.
На кістяках селян-рабів,
Де рискали недавно звіри,
Постали жерла димарів...
Змінялося лице природи
„На благо й честь” того ж народу.

«Ура!.. Ура!.. Це молот-серп
Створив величні ці будови.
Що вартий був той царський герб
Нікчемний, з птахом двоголовим!..»
Гуде, реве аж до небес —
Магнітогорськ,
Кузнецьк,
Тельбес...

«О, краю рідний, Україно!..
Перед тобою на коліна
Стаю й схиляюся німим,
Як перед Господом святим...»

ПІСНЯ ДВНАДЦЯТА

ТОРЖЕСТВО ВАМПІРІВ

Країно рідна, дорога,
Джерело крові, сліз, печалі!..
Якого ворога нога
Не нищила, не плюндрувала
Твого чорнозему плоди?..

І тож за що?.. — За ідеями!..
За ідеали канібали
Солдат до тебе шлють ряди?..

За ідеали самовладно
Зривають грона виноградні,
Руйнують з люттю сатани
І плоть і душу сторони?..

Хе-хе!.. — Морочте!.. — За канали,
За голод — рай на ярличку —
Та вождь щоб був на л'єдесталі
На кожнім, майже, смітничку...

Не вірите,.. Не ймете віри?..
Тож вслухайтесь у марш вампірів:

«Ура! Ура! Ура! Ура!
На славу й честь проводаря
Ми знищем всіх чортів і Бога,
Раз-два! Раз-два! Раз-два! В дорогу!..

Ідем, як в бій, напоготовілі
Кінчати хлібозаготівлю.

Куркуль — стріляй! Панок — рубай!
Добро — грабуй! Злидар — гуляй!..»

«Стривай!.. Де ж ми?.. Либонь у полі?..

А так!.. Це відьми й бісів ряд
Таку нам штуку упороли!..

Не все!.. Не все!.. Ідем назад!..»

«Це хто живе тут при дорозі?..
Ага, Богун!.. Не хоче СОЗ'у?..
А ну гуртом, як на пожар,
Гатіть щосил у вікна й двері.
Хай знає бісів каламар!..

«Чого мовчиш, як звір в печері?..
Ти бачиш хто це, що за люд?..
Не смігтя панське і не бруд —
Ударники, медальоносці!..

Весь хліб, що є — давай сюди!..»

«Нема й зернини!..»

«Ти гляди!..

Як знайдем схов — потрошим кості!
І не мине тебе тюрма!..»

«Хе-хе!.. Така ловися, хлопці!..»

«А що?..»

«Ось є горох в коробці.»

«А ти ж божився, що нема!..»

«Та то ж...»

«Мовчи, бо вб'єм без суду!..
Беріть!..»

«Тож мій увесь запас.»

«Держава дасть, як треба буде!..
Держава дасть!.. Мовчи!.. Не час!..

Ідем!.. Залишимо розмови...
В колгосп вступи обов'язково!..»

«Ура, ура!.. Ідем селом —
Усех буржуйов переб'йом!..
Ура, ура!.. Ідемо містом —
Куркульство будем різать, їсти!..»

«Стривай, якої ж це затіг?..

«Не заважай, бо дам у рожу!»

«Таке щось намолов, небоже,
Що й зрозуміти я не зміг.»

«Бо ти сліпий!.. А я — видющий:
Усе куркульство проклятуше,
Мов миші, утекли до міст.
І навпаки — до сіл буржуї!..
Але.. на них положим хвіст.»

«А так!.. Це з правдою межує...»

«Ура, ура!.. Ідем селом —
Усех буржуйов переб'йом!..»

«Стривай!.. Подвір'я прездорове..
Ага!.. Здається — Чумакове?..
Зайдім!.. Зайдім до нього теж...
Я бачу все, як варта з веж!..»

«Цьому — пустив би в лоба кулю!..
Синів — живих поклав би в гріб...»

«А відчиняй, лишень, куркуль!..»

«Здаєш державі зайвий хліб?..»

«Та де ж він був би?.. Бійтесь Бога!..
Погляньте — пухлі руки й ноги...»

«Ти що верзеш?.. Признайся де схов?..
Адже ж нащось тримаєш жорна?..»

«Ані зернини, все змолот...»

«Куркульська ти душа потворна!..
Не знайдем, думаєш, гуртом?..
А ну, беріть сокиру й лом,
Гатіть, дуपाйте, хлопці, комін!..»

«Отак!..

Ще!..

Ну, що?..

Нема?..

Ніщо!.. Залишиться на спомин...»

«Признайся, собако, бо тюрма
Тебе й синів обох поглине.»

«Не маю в схові ні зернини.»

«Ти брешеш, мусить бути хліб!..
У землю, певно, десь загріб!..
Затисніть, хлопці, пальці в двері!..

Мовчиш?.. Сильніш старій холері!..»

«Аяааай!..»

«Кажі, де схов?..»

«Нема, умерти я готов...
За що знущання і наруга...»

«Лишіть!.. Спочине хай бидлюга...
Тепер — на гойдалку синів!..
За руки й ноги клятих псів!..

От так!..

Ще раз!..

Під стелю!..

Вище!..

Ну, як?.. Не видно гробовища?..»

«Стривайте, хлопці!.. У Петра,
Либонь, вже юшка йде із носа...
Залишемо!.. Для них вже досить..
Нехай хропуть!.. Ходім, пора!..»

«Куди ж тепер?.. До кого в гості
Ще завітаємо вночі?..

Ага, згадав!.. На калачі
Та чарку йдем до діда Костя..
Він одруживсь на молодій
І сам не дасть, звичайно, ради...
Ну й молодиця ж — буревій!..»

«Ходім, усі поможем радо!..»

«Ура, ура!.. Ідем селом
Не поодинці, а гуртом,
Усіх панів до 'дної ями
Та куркулів за куркулями
Ми будем, будем, будем бить,
Палити, різать і душити!..»

Отак „ударничало” сміття
У незабутнє лихоліття,
Співаючи, мов грім гуде,
Свій марш із «Партія веде...»

Закон!.. Закон незламний влади!..
«До решти вимести в селян,

А вчасно виконати план!» —
Лунало хвилями рулади...

І вимітали, підзакіт,
Аж до останньої зернини...

Ні сльози щирі материні,
Ні зойк, що з жахом слухав світ,
Як відгомін нової ери,
Не зупинили людожерів.
І зло несло в свої кінці...

Організатори й творці
Страшного мору в Україні,
Цар-голоду товариші,
Щоб збільшить зиски-бариші
Взялись сильніш трусити скрині.
Останні скарби: полотно,
Сорочку, плахту чи рядно
Вони вантажили на хури
Й везли на продаж на базар.
Все це в балансі диктатури
Ішло, як з неба Божий дар,
На збільшення всіх видів зброї
Та закріпачення селян,
Бо смертоносні герої
І ними славлений тиран
Нічого дужче й не боялись
Як заворушення села.
Тому так люто розправлялись,
Щоб часом ще не ожила
Приборкана **селянська воля**.

Не оживе!.. Заснула доля...
Не прилетять січовики,
Не осідлають диктатури...
Свої сидять при владі шкури,

Але чужі діла й думки:
То уряд був маріонеток...
Він дбав про збільшення танкеток,
Аеропланів і гармат,
Та правував, як автомат,
По волі „мудрого” з Кремля.
Про те ж, що люта смерть гуля,
Вони гуртом щосил... мовчали,
Та закордон інформували
Про недосяжний рай-едем,
В якому ми, мовляв, живем.

Весна буяє вже барвіста.
Рясніють квіти на землі.
Летять на північ журавлі.
І співи пташок голосистих
Дзвенять, лунають до небес.
В проміннях сонця.. А в Криниці —
Ніде не гавкне навіть пес,
Не занявчить у хаті киця,
Не заспіва чуть світ когут.
Мов не було їх зроду тут...

Всі веселяться в Україні:
Москаль, монгол і жидовин,
А українці неповинні,
Немов мерці із домовин,
На вкритій сморідом землі
Блукають мовчазні в селі.
Нема веселости нікому,
Поцезла радість, як роса.
І в чулім серці молодому
Не зійме хвиль весни краса...
Не ллються більш пісні чудові.
Не їдуть в поле орачі.
Не заспіва козак в діброві,

Пасучи коні уночі,
Не заплете дівчина косу,
Пливучи човном по Сулі.
Не зіб'є в лузі ранню росу
Людська нога у сивій млі.
Усе завмерло, заніміло,
Немов пропало уві сні.
Лиш дуг і поле зеленіли,
Як і раніше навесні,
Та нишком з вітрами шептались
Про те, що свідками zostались
Вони повік серед людей,
Як, втративши у Бога віру,
З'їдали, наче хижі звіри,
Батьки і матері дітей.

О, горе, горе, Україно,
Моя сердешна сиротино,
Знесилена в борні віків
Через тяжкі гріхи батьків!..
Тебе розп'яли, розтроцили
І в домовину положили
Кати з азійських п'яних орд.
А їх натхненник рад і горд,
Замість рятунку, допомоги,
Звелів кричать про перемогу,
Відзначив дії всіх катів
І дав їм безліч орденків..

«Отак!.. Діждалися свободи...
І ошасливив він народи...
І наділив усім землі
Той „бог”, що всівся у Кремлі...

Усі померли... пуста в хаті...
Лиш я, мов Юв той у шматті,
Сижу на цих руїнах пнем,
І ще живу вчорашнім днем...

Я втратив все, безповоротно...
Життя моє трудне, скорботне —
Сумне й гірке, немов полин..
І я живу... живу один...

Струмок останнього рятунку
Закрила з радістю Москва...
І замість крихти хліба в шлунку —
Коріння, листя і трава...

О, Боже, Боже милосердний!..
Завіщо муки ці нестерпні?..
І де ж та правда пресвята?..
Та ж дні мої — це марнота!..

Де Тебе я вдаюсь, як завше:
Для чого в світі я живу?..» —
І, до землі Чумак припавши,
Росив слізьми, мов дощ, траву...

А далі встав... знаходить віжки...
І, наче злодій скарб крадіжки,
Несе з собою до хліва,
Вдивляючись у різні боки...

Ще кілька рухів... кілька кроків...
Прошепотів якісь слова,
І загойдався Чумак на трямі...
.....
Гремить пістоль один і другий.
Спливає кров з грудей і скронь.
Тож відгук жаху і наруги
Дають залізо і вогонь..

Але — що кров тих комунарів,
Хочби й великих вожаків,

Проти кривавого Базару,
Або Крутянських юнаків?..

«Ганебний чин, ганебна справа
Запеклих, лютих ворогів
Покласти поступ наш до гробу
І повернути куркулів...»

І сумно й млосно у Криниці,
І тихо, як в великий піст...
Лиш де-де пройде активіст.
Хрести із бані та дзвіниці
Якийсь скидає свинопас.
Летить на діл іконостас
Із тріском, гуркотом і громом.
І в доказ, що кінець старому —
Храм обертається у склеп..

Там де колись злотистий степ
Вгинавсь від радості і співу,
А з серць палахкотів огонь,
Стояло море суму й гніву,
Та ще „расейская гармонь”
І комсомольці, з'ївши юшку,
Репіжили нову частушку:
«Сталін бачив, Сталін знав,
Вийшло так, як він сказав...»

Кінець другої частини.

1934 — 1947 р. р.

З М І С Т

	Стор.
Інтродукція	7
Пісня перша	9
Пісня друга	24
Пісня третя	30
Пісня четверта	56
Пісня п'ята	71
Пісня шоста	88
Пісня сьома	98
Пісня восьма	118
Пісня дев'ята	130
Пісня десята	138
Пісня одинадцята	156
Пісня дванадцята	171

Авторські права застережені

Тираж — 1000 примірників

NASHA BATKIWSCHYNA 133 E. 4th Street, New York

